

भारतीय स्वातंत्र्याचे
अमृत महोत्सवी वर्ष

वनपुण्याई

सप्टेंबर - ऑक्टोबर २०२१

वर्ष सातवे - अंक पाचवा

द्वैमासिक

जनजाती कल्याण आश्रम, पश्चिम महाराष्ट्र

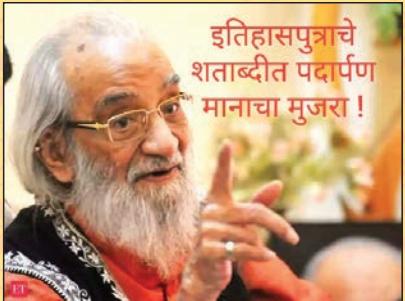

१५, कृषि नगर, महाविद्यालय मार्ग, नाशिक - ४२२००५

दूरध्वनी : ०२५३-२५७७४९१/२५८२४२९

E-mail : vkapune2009@gmail.com

Website: www.vkapunemahanagar.org

५.९.२१ रोजी आंबेगाव तालुक्याचे आरोग्य रक्षक प्रशिक्षण अरुण काठे, शाताराम इंद्रे, योगेश चिंहले व विजय भालिंगे यांनी घेतले.

एकूण २० जण उपस्थित होते.

इमफाल मधील मीराबाई चानूने ऑतामिक मध्ये वेट लिफ्टिंग मध्ये सुवर्णपदक झिकले

३० सप्टे. रोजी ज.क.आ. तर्फे सुनीलजी भोसले व काही कार्यकर्त्यांनी आंबेगाव, जुन्नर, खेड येथे आरोग्य रक्षकांसाठी आंब्याची रोपे वाटली.

मा. खा. डॉक्टर सौ. भारतीताई पवार (केंद्रीय आरोग्य राज्य मंत्री) यांनी प्रांत कार्यालयाला सदिच्छा भेट दिली व कार्यकर्त्यांवरोबर भोजन केले.

हुतात्मा नाऱ्या बाबा कातकरी यांच्या स्मृती दिनानिमित्त शेत शत नमन

हुतात्मा नाऱ्या महादू कातकरी या क्रांतिकारकाच्या स्मृतिदिननिमित्त करजखड-कातकरीवरस्ती ता. वेठ येथे कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते.

मालेगाव जिल्हा, कळवण तालुका कोसवन, येथे २१.८.२१ रोजी रानभाजी महोत्सव संपन्न झाला.

९ ऑक्टोबर रोजी हडपमर भागात झालेल्या भागाश बैठकीत ज.क.आ.चे पदाधिकारी

॥ उद्धरेदात्मनात्माय ॥

जनजाती कल्याण आश्रम, पश्चिम महाराष्ट्रचे प्रकाशन – ‘वनपुण्याई’

* संपादक मंडळ

भास्कर गिरधारी
मोहिनी पाटणकर
अंजली गंधे
शोभा जोशी
अरुण गोडे

* मुख्यपृष्ठ

श्री. व्ही. वेलणकर
फोन : ९८२३०५९१००

* अक्षरजुळणी

प्रकाश ऑफसेट, पुणे
फोन : ०२० २४४२९७४४

* मुद्रणस्थळ

प्रकाश ऑफसेट, पुणे.
फोन ०२०-२४४२९७४४

* संपादकीय पत्रव्यवहार तसेच

अंकाच्या उपलब्धतेसाठी संपर्क
संपादक,
१९२ शुक्रवार पेठ, दत्तकुंज अपार्टमेंट,
काळ्या हौदाजवळ, पुणे - ४११००२
दुरध्वनी : ०२० २४४९२९९३/२४४६०९४४

* उत्तरापेक्षी : ८३८००६५२०९

* ई-मेल : anjugandhe@gmail.com

* वेबसाईट : <https://vanvasi.org/>

* खाजगी वितरणासाठी.

१. संपादकीय	डॉ.भास्कर गिरधारी	... २
२. ज.क.आ. आयाम	वैशाली देशपांडे	... ३
३. लोकार्पण सोहळा	योगेश गावित	... ६
४. पावसाळी अभ्यास वर्ग	मोहिनी पाटणकर	... ७
५. आसाम शांतता प्रयत्नांतील महत्वाचा टप्पा कार्बी-आंगलोंग शांतता करार	अमिता आपटे	... ११
६. जनजातींचे सण	नरेंद्र पेंडसे	... १३
७. ईरुळा जनजाती	मोहिनी पाटणकर	... १५
८. वनवासी राम	उषा भालेराव	... २१
९. वारली -संपूर्ण रामायण	पार्थ कपोले	... २३
१०. प्रांत महिला बौद्धिक	भालेराव / मोजाड	... २५
११. अहेरीचा सिंह -क्रांतीकारी शेडमाके	सुचेता मराठे	... २७
१२. पेसा अँकट	डॉ.भास्कर गिरधारी	... ३०
१३. स्व. स्वामी लक्ष्मणानंद सरस्वती	शोभा जोशी	... ३२
१४. वनवासींसाठीचा समर्पित सेवाव्रती..	महेश काळे	... ३३
१५. सन्मित्र कै. डॉ. उदयकुमार जैन	डॉ.भास्कर गिरधारी	... ३५

या अंकात व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक मंडळ व जनजाती कल्याण आश्रम सहमत असेलच असे नाही.

संपादकीय.....

आपण माननीय पंतप्रधानांकङ्गून १५ ऑगस्ट, स्वातंत्र्य दिनी ‘अमृत गाथा स्वातंत्र्या’ची ऐकली.

यंदाचे वर्ष हे आपल्या भारतीय स्वातंत्र्याचे अमृत महोत्सवी वर्ष आहे. त्यानिमित्ताने वनपुण्याईचा हा अंक आपणासमोर सादर करीत आहोत. स्वातंत्र्याच्या प्राप्तिसाठी जनजाती क्रांतिकारकांनी आणि बीरांनी केलेला त्याग, शिर तळहातावर घेऊन, आपल्या जिवाची पर्वा न करता गाजवलेला पराक्रम सर्वश्रुत झालेला आहे. स्वातंत्र्यप्राप्ती हे फार मोठे आव्हान आपल्यासमोर होते पण आता स्वातंत्र्य मिळाले. त्यानंतरही सुराज्य निर्मितीचे खन्या अर्थने दुसरे मोठे आवाहन, आव्हान आपल्यापुढे आहे. आता आपण त्याला कसे सामोरे जातो हे पाहणे फार महत्वाचे आहे. आपण अनेक क्षेत्रामध्ये शेती, विज्ञान, क्रीडा, शिक्षण या सगळ्या क्षेत्रात देश बांधणी आणि उभारणीला प्रारंभ केला आहे, सकारात्मक विचार करताना आपल्या जनजाती बांधवांचा, त्यांच्या प्रगतीचा विचार, सुशिक्षणाचा विचार हा पण मनापासून केला पाहिजे. तसा प्रयत्नही यापुढील काळात सर्वार्थाने झाला आपल्याला करावयाचा आहे, कृतीशील बनवून प्रत्यक्ष रिझाल्ट हाती येईल असे काम या पुढच्या काळात करून दाखवायचे आहे. त्यासाठी आपण आताच चंग बांधला आहे.

वनपुण्याई हे नियतकालिक आपल्या परीने प्रयत्नशील आहे. म्हणूनच प्रत्येक अंकात भरीब माहिती, सभोवताली घडलेल्या घटना याची नोंद आपण घेत आहोत.

१९४७ ते २०२१ या ७५ वर्षांतील आपली प्रगती लक्षणीय आहे त्याची प्रामाणिक नोंद घेण भाग आहे.

मित्रहो, आपल्याला संस्कृती संवर्धन करायचे आहे, संघटनाही वाढवायची आहे पण संस्कृती आणि संघटन यामध्ये भेद असतो. आपल्याला आपले लक्ष संस्कृती वरच केंद्रित करावयाचे आहे, कारण संस्कृती ही नेहमी प्रवाहित असते. तीमध्ये स्वकालीन जाणिवा तीव्र असतात. आपल्या जनजाती बांधवांच्या सर्वांगीण विकासाचा विचार सर्वस्पर्शी बनवून, आपल्याला घडवून आणायचं आहे, हे ब्रत आपण आता पुढच्या काळात अधिक कसोशीने पाळावयाचे आहे, तसा हा एक छोटासा प्रयत्न आहे.

Pesa कायदा नीट समजून घ्या. आता खेड्या पाड्यातील बंधू भगिनी यांच्याशी थेट संपर्क कायम स्वरूपी आम्ही राखला पाहिजे.

तोच खरा मार्ग आहे. स्वातंत्र्यदिन चिरायू होवो ! शिक्षक दिनाच्या शुभेच्छा !

— डॉ. भास्कर गिरधारी
संपादक

चलभाष : ९८२३०१२३०१

जनजाती कल्याण आश्रमाचे आयाम

वनवासी कल्याण आश्रमाचे कार्य १९५२ पासून सुरु झाले; उद्देश हा होता की या समाजाचा सर्वांगीण विकास व्हावे! आणि प्रारंभीच्या काळात हे कार्य छत्तीसगड पुरतेच मर्यादित होते. वसतिगृहापासून आश्रमाची सुरुवात झाली, नंतर कार्य विस्तार व त्या त्या क्षेत्रातील, राज्यातील आवश्यकता म्हणून अन्य आयाम सुरु करण्यात आले व त्या दृष्टीने प्रत्येक आयामाचे एक अखिल भारतीय प्रमुख, क्षेत्र प्रमुख, प्रांत प्रमुख, विभाग प्रमुख, जिल्हा प्रमुख, तालुका प्रमुख अशी रचना करण्यात आली, जेणेकरून एका व्यक्तिवरच कार्याचा खूप भार पडू नये, प्रवास करणे सोपे जावे, अनेक कार्यकर्ते जोडले जावेत!!! आणि पाहता पाहता या ७० वर्षांमध्ये हे कार्य संपूर्ण देशभर पसरले, नेपाळमध्ये सुद्धा आपले काम आहे!

तर हे कल्याण आश्रमाचे १४ आयाम ३ श्रेणींमध्ये विभागण्यात आले! हे सर्व आयाम एकमेकांना पूरक आहेत!

(अ) जागरण श्रेणी

१) श्रद्धा जागरण

जनजाती समाजाच्या आस्था केंद्राचे जागरण व्हावे. आपले विविध देवी देवता, संस्कृती, परंपरा याबाबत या समाजाचा स्वाभिमान जागवणे हा हेतू! प्रत्येक गावात एक मंदिर असावे, जनजातीय समाज धर्मांतरित होऊ नये, म्हणून हा आयाम!!

२) हितरक्षा

शासनाच्या योजनेनुसार शेड्युल ट्राइब्ज (अनुसूचित जनजाती) यांना म्हणजेच वनवासी समाजासाठी भरपूर सवलती आहेत. पेसा कायदा, वनाधिकार कायदा, वनधन योजना अशा अनेक गोष्टींचे ज्ञान व्हावे, रेशनकार्ड, जाती प्रमाणपत्र, जमिनीची कागदपत्रे, आधारकार्ड अशी अनेक कागदपत्रे त्यांच्याजवळ असावीत, त्यांची विविध मार्गाने होणारी फसवणूक

थांबावी, आर्थिक शोषण थांबावे म्हणून हा आयाम!

३) जनजाती संघटना संपर्क

याच समाजासाठी कार्य करणाऱ्या अन्य विविध संघटना आहेत. त्यांच्याशी संपर्क करणे, त्यांचे उद्दिष्ट काय हे जाणून घेणे, त्यांचेशी समन्वय साधणे, आपल्या जिल्ह्यातील अशा संघटनांची यादी तयार करून त्यांचे फोन नंबर घेणे; जेणेकरून आपला उद्देश एकच असेल तर समन्वय करून कार्य करणे सुकर होईल पण विरोधी संघटना असतील तर सावध होऊन त्यांना समजावून सांगता येईल.

४) जनजाती सुरक्षा मंच

आपल्या जनजातीची विविध मार्गाने होणारी फसवणूक थांबावी, या विविध जनजातींची सुरक्षा म्हणून शहरात, जिल्ह्यात आवश्यकता असलेला धर्मांतरण रोखण्यासाठी तयार झालेला हा आयाम!!

५) प्रचार-प्रसार

आपण काय कार्य करतो, कुठे व कसे काम करतो हे सर्वांना माहीत व्हावे म्हणून हा आयाम! मग विविध भाषेतील, राज्यातील मासिक पत्रिका, पुस्तके, विविध साहित्य, लेख, ज्येष्ठ समर्पित दिवंगत कार्यकर्ते, अधिकारी यांनी केलेल्या कार्यावरील लेख, पुस्तके यांचा मिडिया द्वारे प्रचार करणे.

६) युवाकार्य

आज हजारो कार्यकर्ते आपल्याजवळ आहेत, अनेक जण निवृत्तीनंतर या कार्यात या कामाची आवड म्हणून येतात पण युवावस्थेपासूनच हे काम समजून घेतलं तर अनेक नगरीय व जनजातीय युवक जोडले जाऊन कार्याला अजून मजबुती येईल, माझ्यानंतर कोण हा प्रश्न निर्माण होणार नाही कारण हे कार्य म्हणजे राष्ट्रीहित, देशकार्य! तरुणांच्या नवनवीन कल्पना साकारल्या जातील. म्हणून अधिकाधिक युवक युवर्तींना

ಂ ಹ್ಯಾ ನ್ಯಾ ರ್ಯಾ ಲ್ಯಾ ಮ್ಯಾ ಫ್ಯಾ ಸ್ಯಾ ಟ್ಯಾ ಪ್ಯಾ ಕ್ಯಾ ಇ೦ ಈ೦ ನ್ಯೀ ರ್ಯೀ ಲ್ಯೀ ಮ್ಯೀ ಫ್ಯೀ ಸ್ಯೀ ಟ್ಯೀ ಪ್ಯೀ ಕ್ಯೀ

जोडण्यासाठी हा आयाम!

७) लोककला

जनजाती समाजाची विशिष्ट प्रकारची गीतं, नृत्य, वाद्य, कला असतात, त्याला एक विशेष महत्व आहे! अनेक लोक नोकरी, व्यवसायाच्या निमित्ताने शहरात येतात, आपली मूळची कला विसरून जातात तर ही कला जिवंत राहावी, त्याचे विविध पद्धतीने विविध ठिकाणी सादरीकरण, आयोजन व्हावे म्हणून हा आयाम!

८) संघटन श्रेणी

९) खेळकूद आयाम

वसतिगृहातील, गावातील मुले, मुली खेळाच्या माध्यमातून पुढे यावीत. खोखो, कबड्डी, आर्चरी (धनुर्विद्या) असे देशी खेळ मैदानात मुलांनी खेळावेत, यानिमित्ताने आपण तालुक्यापासून ते अखिल भारतीय स्तरापर्यंत विविध स्पर्धा घेत असतो, त्यांच्यातीलच खेळात असलेली रुची वृद्धिंगत व्हावी आणि एक संस्कारित, राष्ट्रप्रेरीत खेळांडूचा चमू आपल्या प्रयत्नांनी तयार व्हावा म्हणून हा आयाम!

१) नगरीय कार्य

आपलं हे वनवासीं कल्याण आश्रमाचं कार्य समाजाकडून मिळणाऱ्या दानावर चालतं, आपण कोणतीही शासकीय मदत घेत नाही. या कार्यासाठी लागणारी आर्थिक मदत शहरातून मिळते. अधिकाधिक दानदाते तयार करणे, त्यांचेशी संपर्क करणे, रक्खांधन, मकरसंक्रांत, दीपावली मिलन त्याचप्रमाणे बिरसा मुंडा जयंती, नाग्या कातकरी स्मृती दिवस, हितचिंतकांचा मेळावा, नगरातून वनाकडे अशी ८ किंवा १५ दिवसीय वनयात्रा काढणे, सरकारी योजनांचा अभ्यास करणे, तसा विषय मांडणे, शहरी नक्षलावाद यासंबंधित सर्वांना (नगरीय लोकांना आणि शहरात राहणाऱ्या वनवासीं बांधवांना, आपल्या कार्यकर्त्यांना) जागृत करणे, कल्याण आश्रम माहीत व्हावा म्हणून नगरीय अभ्यास वर्ग घेणे, विविध व्याख्यानमालेचे आयोजन करणे, वनवासी बांधवांना

आपल्या घरी बोलावणे असे अनेक विषय नगरीय कार्यात येतात!

१०) महिला कार्य

महिला मुळातच भावनाप्रधान असते, सर्वांना समजून घेणारी असते, घर सक्षमपणे सांभाळणारी ही माता असते, महिला असते आणि कल्याण आश्रम हे पारिवारिक संघटन आहे, सर्व आयामात महिलांचा सक्रिय सहभाग असतो, ही सहभागीता अधिक वाढावी म्हणून महिला कार्य! वनवासीं क्षेत्रातील महिलांचे सक्षमीकरण, त्यांचा आर्थिक, शैक्षणिक व आरोग्याबाबत विकास व्हावा म्हणून शहरी महिलांचा त्या भागात प्रवास, बैठकीचे आयोजन करणे, त्या महिलांना समजून घेणे, म्हणून विविध उपक्रम राबवणे, हल्दीकुंकुंम असेल, युवती चेतना शिबिर असेल, त्यांच्या नेतृत्व विकासासाठी प्रयत्न करणे असेल, बचतगट असेल या अशा अनेक गोर्टीसाठी संघटनेला अधिकाधिक महिलांची जोडणी करणे हा महिला कार्याचा भाग आहे.

११) सेवा श्रेणी

१२) आरोग्य

वनवासी भागातील लोकांचे आरोग्य चांगले राहावे म्हणून हा आरोग्य आयाम! आपण प्रत्येक गावातील १०वी - १२वी उत्तीर्ण तरुण तरुणीना आरोग्य रक्षक नेमतो, या आरोग्य रक्षकांना प्रथमोपचार पेटी देतो, आपल्या गावातील लोकांचे आरोग्य चांगले राहावे म्हणून आपणच प्रयत्न करायचा, कोणी आजारी पडले तर त्या पेटीतील गोळ्या त्यांना द्यायच्या (सर्दी, खोकला, ताप, खरूज), प्रसंगानुसार आरोग्य शिबिरांचे आयोजन करणे, आरोग्य रक्षकांना प्रशिक्षण देणे, विविध डॉक्टरांना या कार्यात जोडणे. या दुगमि भागात दवाखाने नसल्याने आपली मोबाईल व्हॅन (डॉक्टर व कार्यकर्त्यांसह) नियमितपणे त्या गावात जाऊन विविध रुणांना तपासून गोळ्या औषधे देते. विशेष गंभीर रुण

ॐ द्वृष्टि नृत्यं द्वृष्टि नृत्यं

असेल तर शहरात आणून आपल्या संपर्कातून त्याच्यावर योग्य ते इलाज केले जातात.

संपूर्ण भारतभरात सक्षमपणे हा आपला आयाम चालतो!

१२) शिक्षण

वनवासी गावात लहान मुलांसाठी (वय वर्षे ३ ते १२ अशा मुलांसाठी) प्रामुख्याने नियमित संस्कारवर्ग चालवणे, सासाहिक संस्कार वर्ग चालवणे, संस्कार वर्ग चालविणाऱ्या कार्यकर्त्यांना नियमित प्रशिक्षण देणे, त्या गावात प्रवास आखणे, मुलांसाठी खाऊची व्यवस्था करणे, एकल विद्यालय चालवणे हे सगळे या शिक्षण आयामात येते.

१३) छात्रावास

कल्याण आश्रमाची सुरुवातच ८ विद्यार्थ्यांच्या वसतिगृहापासून झाली, संपूर्ण देशभरात आणि नेपाळमध्ये सुद्धा आपले वसतिगृह आहे. पहिली ते बारावी पर्यंतची मुले-मुली यांना वसतिगृहात आणून त्यांची सगळी व्यवस्था करणे (शिक्षण, शुल्क, शालेय सामग्री, अंथरूण, पांघरूण, भोजन), योग्य अधीक्षक नेमणे, त्यांना प्रशिक्षण देणे, मुलांसाठी विविध उपक्रम

राबवणे, छात्रावास समिती तयार करणे, त्यादृष्टीने प्रवास, संपर्क करणे, दानदाते शोधणे ई गोर्षींचा विचार करावा लागतो.

१४) ग्रामविकास

वनवासी गावाचा संपूर्ण विकास करणे म्हणजे ग्रामविकास. गावातील पाणी, रस्ते, वीज, शिक्षण, रोजगार, आरोग्य यासंबंधी गावातील लोकांना जागृत करणे. विविध शासकीय योजनांचा लाभ करून देणे! त्यासाठी ग्राम समिती नेमणे, गावातील सरपंच, पोलीस पाटील, ज्येष्ठ व्यक्तींना विश्वासात घेऊन आपले कार्य सांगणे, त्यांच्या नियमित बैठकी घेणे, व्यसनाधीनता दूर करणे, विकासासाठी विविध उपक्रम राबविणे यासाठी गावातीलच लोकांना सक्षमपणे उभे करणे अशा अनेक गोष्टी या आयामांतर्गत आपण करत असतो!

अशाप्रकारे हे सर्व परस्पर पूरक असे आयाम प्रत्येक कार्यकर्त्यांनी समजून घेतलेत तर आपल्या सर्वांना कल्याण आश्रमाचे काम करणे अधिक सोपे जाईल!

वैशाली देशपांडे
महिलाकार्य सह प्रमुख, पश्चिम महाराष्ट्र

सेवाव्रती सुशीलताई अभ्यंकर

औरंगाबाद मधील संभाजीनगरमध्ये राहाणाऱ्या, मानवीय सुशीलताई अभ्यंकर, राष्ट्रसेवा समितीच्या सेविका, ज्या पूर्वी समितीच्या अखील भारतीय बौद्धिक प्रमुख म्हणून कार्यरत होत्या, त्या वयाच्या ९२व्या वर्षी देखील आपले वाचन, चिंतन, लेखन, त्यासोबत लोकरीचे विणकाम देखील सतत करत असतात.

या वर्षी त्यांनी महाड येथील पाडे, वस्त्यांमधील पूरग्रस्त कुटुंबांच्या साधारण दोन वर्षांपर्यंतच्या मुला-मुलींसाठी ४० स्वेटर्स विणून दिले. स्वेटर्सच्या वितरणासाठी महाडमधील कार्यकर्ते श्री. शरददादा गांगल यांचे त्यांना सहकार्य लाभले. दि. २२ ऑगस्टला रक्षाबंधनाचा कार्यक्रम होताच, वाड्या, वस्त्यांवर जाऊन गरजू मुलांना त्यांनी स्वेटर्सचे वाटप केले.

ज्यांनी कधी स्वेटर पाहिलाच नव्हता आणि तो आपल्याकडे असू शकतो याची कल्पनाही न केलेल्या कुटुंबांना, ९२ वर्षांच्या आर्जींनी स्वतःच्या हातांनी विणलेले स्वेटर्स आपल्याला दिले हा प्रसंग त्या कुटुंबांना भावविभोर करणारा होता. ह्या पावसाळ्यातल्या गारठद्यात नंतर येणार्या थंडीत हा मायेचा स्पर्श, समाजाकडून मिळालेली आपुलकी त्यांना नक्कीच ऊब देत राहील. आणखीही स्वेटर्स विणून इतरत्र पाठवण्याचा सुशिलताईचा मानस आहे.

सुशीलताई, RSS चे दिवंगत वरिष्ठ नेते प्रल्हादजी अभ्यंकर यांच्या पत्ती आहेत. व.क.आ.च्या ठाणे शाखेच्या कार्यकर्त्या वृदूताई इल्हक यांच्या त्या मातोश्री आहेत. माय - लेकिंनी, स्व. प्रल्हादजींचे समाजसेवेचे ब्रत पुढे चालू ठेवले आहे. अशा या सेवाव्रती सुशीलताईंना विनग्र अभिवादन.

ॐ द्वृष्टि नृत्य द्वृष्टि नृत्य

लोकार्पण सोहळा

दिनांक २४ सप्टेंबर २०२१ रोजी रगतविहीर मध्ये सिमेंट बंधाच्याचा लोकार्पण सोहळा पार पडला.

नाशिकच्या ABB या कंपनीच्या सीएसआर फंडामधून रगतविहीरमध्ये सिमेंट बंधारा बांधण्यात आला आहे. – ABB या कंपनीकडून फंड मिळवण्यासाठी वनवासी कल्याण आश्रम यांनी विशेष प्रयत्न केले होते व हे काम पूर्णत्वास नेण्यासाठीही वनवासी कल्याण आश्रम या संस्थेने विशेष प्रयत्न केले असून विकास समन्वयक अजित गावित यांनी स्थानिक पातळीवर काम केले व सिमेंट बंधाच्याचे काम पावसाळ्यापूर्वी पूर्ण केले असून रगतविहीर मध्ये अशाप्रकारचा सिमेंट बंधारा पहिलाच झालेला आहे. त्यामुळे आजूबाजूच्या शेतकऱ्यांना शेतीसाठी पाणी उपलब्ध झाले असून अनेक एकर शेती सिंचनाखाली आली आहे व भूजल पातळीत वाढ झाली आहे. या सिमेंट बंधाच्यात ४५ लाख लिटर इतका पाणीसाठा झाला असून १४,५७,०००/- इतक्या रुपयांचे काम झाले.

या लोकार्पण सोहळ्यात गावातील नागरिकांनी मोठ्या प्रमाणावर उपस्थिती दर्शवून वनवासी कल्याण आश्रम व ABB या कंपनीच्या अधिकाऱ्यांची मिरवणूक काढून त्यांचे स्वागत आणि संत्कार केला. यावेळी ABB चे गणेश कोठावदे यांनी आपले मनोगत व्यक्त केले.

अखिल भारतीय वनवासी कल्याण आश्रम कार्यकर्ता बैठक दिनांक २५ व २६ सप्टेंबर,

कर्णावती मध्ये झालेल्या नवीन घोषणा

श्री सुहासजी पाठक - क्षेत्र शिक्षा आयाम प्रमुख

श्री प्रदीपजी पाटील - क्षेत्र छात्रावास प्रमुख

श्री गिरीषजी काळे - क्षेत्र प्रचार प्रसार प्रमुख

श्री गोवर्धनजी मुंडे - क्षेत्र हितरक्षा प्रमुख

श्री दिनकर(बाबा) देशपांडेजी-गोवा प्रांत संघटन मंत्री

श्री राजेशजी पडोळे - देवगिरी प्रांत सह संघटन मंत्री

त्यावेळी त्यांनी सांगितले की अशाप्रकारचे काम जेव्हा गुणवत्तापूर्ण होते आणि जेथे गरज असते अशा ठिकाणी खर्च केल्यास आपले पैसे योग्य मार्गी लागल्याचे समाधान होते. जनजाती कल्याण आश्रमाचे संजयभाई शहा यांनी आपले मनोगत व्यक्त केले व मनिराम गावित यांनी गावकऱ्यांच्या वर्तीने सर्वांचे आभार मानले.

कार्यक्रमाचे नियोजन आणि समन्वय सुनिल सावंत, अजित गावित, योगेश गावित, प्रकाश राऊत, जीवन महाले, कमलेश बारे, हसमुख राऊत, अंधिन गावित, कांतीलाल गावित व इतर तरुणांनी केले होते.

या कार्यक्रमाला ABB कंपनीचे सुनिल शिरोडे, गणेश कोठावदे, दयानंद कुलकर्णी, अमित सैनी व वनवासी कल्याण आश्रमाचे संजय शहा, गौरव पेंडारी, रवी गोडबोले, सौ. रेशमा शहा, महेश संत, उमेश कुलकर्णी व इतर सहकारी तसेच ग्रामस्थ मनिराम गावित, चंद्र भोये, रामसिंग चौधरी, नानु भुसारे, खलपा भोये, एलिसा गावित, आशा गावित, लक्ष्मी गावित व इतर गावकरी उपस्थित होते.

योगेश गावित

(०७०६९५९६६७४)

रगतविहीर, सुरगाणा.

= = सर्व कार्यकर्त्यांचे हार्दिक अभिनंदन = =

केंद्र बदल

श्री निशिकांत जी जोशी - केंद्र रायपूर

श्रीमती माधवी ताई जोशी - केंद्र रायपूर

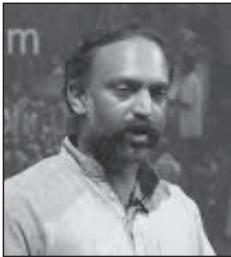
श्री गणेश जी गावित - केंद्र पुणे

श्री विनायकराव सुरतने - केंद्र जळगाव

यंदाचा पावसाळी अभ्यास वर्ग

दि. १४ व १५ ऑगस्ट २०२१
रोजी जनजाती कल्याण आश्रमाच्या पावसाळी अभ्यास वर्गाचे आयोजन, पुणे महानगर तरफे करण्यात आले होते. १४ ऑगस्ट रोजी माननीय श्री मिलिंद थते व १५ ऑगस्ट रोजी माननीय सौ. संयुक्त भोसले यांचे व्याख्यान आयोजित केले होते.

१४ ऑगस्ट रोजी माननीय मिलिंद थते यांनी 'वयम्-यशोगाथा, अनुभव आणि पुढच्या योजना' याबद्दल बोलताना 'वयम्'च्या कार्याचा परिचय करून दिला. 'सबका साथ, सबका विकास' ही घोषणा तर खूप आशावादी, आदर्श वाटते, पण प्रत्यक्षात असे घडतं का हो? या मुद्द्यावर मिलिंद दादांनी बोलायला सुरुवात केली. मुंबईसारख्या शहरांचा विकास व्हावा म्हणून मोठ-मोठ्या योजना आखल्या जातात. त्या विकास योजना फक्त शहरवासीयांसाठी असतात, पण राबविल्या जातात त्या मात्र ग्रामीण भागामध्ये. उदाहरणार्थ मुंबई शहराच्या पाणी पुरवठ्यासाठी अजून आठ धरण बांधण्याचे योजिले जात आहे. ही धरणे ज्या नदीवर बांधली जातील तेर्थील मोठ्या प्रमाणावर जमिनीचे क्षेत्र पाण्याखाली जाईल, तेथे राहणाऱ्या, शेती करणाऱ्या, वनात राहून आपली उपजीविका करणाऱ्या वनवासींना, ग्रामस्थांना त्या जमिनीवरचा हक्क सोडावा लागणार आणि मग या धरणातील किती टक्के पाणी त्या शेतकऱ्यांना, त्या वनवासींना, त्या ग्रामीण भागातील नागरिकांना मिळणार, मोबदला म्हणून काय मिळणार हा नेहमीच चर्चेचा, वादाचा विषय बनतो. सरकारने कबूल केलेला मोबदला आशासनांच्या रूपात धरणातील वेगाने वाहणाऱ्या पाण्याबरोबर वाहून जातो आणि विस्थापितांचे पुनर्वसन हा मुद्दा मृगजळ बनून राहातो. म्हणजे गावातील लोकांच्या तोंडचा घास ओरबाढून शहरवासीयांना भरवला जातो यामध्ये 'विकास' हा शब्दच हरवून जातो.

पण प्रत्येक समाजात मूठभर लोक असेही असतात की समाजासाठी, देशासाठी आपण काही तरी केलेच पाहिजे असा विचार करतात, आणि मग त्यासाठी कुठल्या संस्थेची, कुणाऱ्या मदतीची वाट पाहात नाहीत, सरळ समर्थ्येला जाऊन भिडतात, तेर्थील वंचित समाजाला त्यांच्या हक्कांची जाणीच करून देतात व मग सगळे मिळून ती समस्या सोडवतात सुद्धा. अशा अनोख्या व्यक्तिमत्त्वाच्या कार्यकर्त्याचा परिचय झाला तो यावर्षीच्या आभासी अभ्यास वर्गात, 'वयम्' बद्दल माहिती ऐकताना, श्री. मिलिंद थते यांचा. स्वयंस्फूर्तीने, निरपेक्ष मनाने, मिलिंद दादांनी आपले तीन सहकारी दीपाली गोगटे, विनायक थाळकर व प्रकाश बरफ यांचे सोबत कामाला सुरुवात केली. गेली तेरा वर्षे 'वयम्'चे कार्यकर्ते जब्हार, मोखाडा, विक्रमगड अशा आदिवासी म्हणजेच जनजाती बहुल क्षेत्रात कार्यरत आहेत.

२००८ मध्ये वन हक्क कायदा अस्तित्वात आला तेव्हा ही माहिती पाड्यांवर हिंदून लोकांपर्यंत पोहोचवायची असे त्यांनी ठरविले व जंगल वाचवणे त्यांचा हक्क आहे असे पटवून देऊ लागले. पण तेर्थील रहिवाशांनी सांगितले की, जंगल वाढेल का नाही ते मग बघू, आधी आम्हाता रोजगार हवा. मग या कार्यकर्त्यांनी रोजगार हमी कायद्याचा अभ्यास सुरू केला. सरकारी योजनांची माहिती मिळवली. यासाठी विशेष अधिकार ग्राम सभेला आहेत. या अंतर्गत जमीन सुधारणे, रस्ते तयार करणे, बंधारे बांधणे अशा योजना केलेल्या असतात व या योजना राबवून ग्रामस्थांना त्यात रोजगार मिळू शकतो. या माहिती अनुसार ग्रामपंचायतीने काम सुरू करावे असा प्रयत्न झाला यासाठी लोकांनी स्वतःमाठी जॉब कार्ड मिळविणे आवश्यक असते. काम सुरू केल्यावर

A horizontal sequence of 20 small, stylized black figures walking from left to right, carrying backpacks.

प्रत्यक्षात लोकांना असा अनुभव आला की कामासाठी जर २० लोकांची आवश्यकता असेल तर २० मजूर काम करत, पण रेकॉर्डमध्ये त्यांची संख्या ४० दाखवली जायची व अर्धीच मजुरी त्यांना मिळायची. सरकारी कामात भ्रष्टाचार काय असतो त्याचा प्रत्यक्ष अनुभव त्यावेळी येत होता. अशावेळी गावकच्यांनी काय काळजी घ्यायची, त्यांना कोणते अधिकार आहेत, ते कसे अमलात आणायचे, याबद्दलचे प्रशिक्षण कार्यकर्त्यांनी दिले. दोन-तीन वर्षे मदत केल्यावर आता गावकरी आपले प्रॉब्लेम उत्तम रीतीने हाताळत आहेत. स्वावलंबी बनले आहेत. १५० गावातील पंथरा हजार लोकांना अशा रीतीने काम मिळवून दिले.

भ्रष्टाचाराचा पाया ब्रिटिश राजवटीतच घातला गेला आहे. १८६४ मध्ये इंग्रजांनी जो कायदा अस्तित्वात आणला त्यानुसार जंगल क्षेत्र म्हणजे टिंबर त्यांच्या मालकीचे आहे असे जाहीर केले. भारतीय परंपरेमध्ये कधीही जंगलांवर राजांचे शासन नव्हते. वनात राहणाऱ्या वनवार्सींचा तेथे हक्क होता, अधिकार होता. या कायद्यासंदर्भात एका इंग्रज अधिकाऱ्याने ब्रिटिश सरकारला कळवले होते की पुढील चारशे वर्ष जरी जंगल तोडत राहिलं तरी भारतात जंगल शिळ्क राहील. या कायद्यानुसार इमारती लाकडावर मक्केदारी ठेवण्याचा सरकारचा हक्क होता अजूनही आपल्या वन अधिकाऱ्यांना तसेच वाटते. तेथील रहिवाशांनी जर जंगलात गाई चारायला नेल्या, तर वर्षानुवर्षे तेथे शेती करणाऱ्या शेतकऱ्यांना हे अधिकारी कायद्याचा धाक दाखवून, जेलमध्ये जाण्याची भीती दाखवून, खूप अन्याय करतात, शोषण करतात. वयम च्या कार्यकर्त्यांनी ठरविले की हा भ्रष्टाचार संपलाच पाहिजे त्यासाठी लोकांना त्यांच्या हक्कांबाबत जागृत करायचे व त्यांना त्या बद्दल ची माहिती द्यायची.

'जल-जंगल-जमिनीवर वाट सुखाची' या साध्या सूत्रा भोवती वयम् चे काम सुरु झाले. सर्व काम नागरिकांच्या थेट सहभागाने, सर्वांच्या संपतीने चालते, अशी लोकशाही, या चळवळीने प्रत्यक्षात आणली. जबाबदार

नागरिक व जबाबदार गव्हर्नमेंट, शासन ही कल्पना प्रत्यक्षात राबवायचा प्रयत्न आहे. पेसा कायद्यानुसार ग्रामपंचायतीने जमाखर्चाचे विवरण ग्रामसभेसमोर सादर केले पाहिजे. ग्रामसभा म्हणजे थेट लोकशाही. पेसा कायद्याचा हा गाभा वयम् चळवळीने प्रत्यक्षात आणला. कायद्याच्या जटील प्रक्रियेचा कार्यकर्त्यांनी प्रथम अभ्यास केला, व सोप्या भाषेत खेडोपाडी च्या नागरिकांना समजावून सांगितला, अनेक शेतकऱ्यांना फसवले जात होते. वनामध्ये त्यांच्या हक्काच्या जमिनीचे पुरावे सादर करा असे सांगितले जात होते. जमिनीची मोजणी होत होती, पण या सर्व कामात भरपूर भ्रष्टाचार होत होता. जमीन कशी मोजायची हे त्या जंगलात राहणाऱ्या शेतकऱ्यांना माहीतच नव्हते. ते पिढ्यान् पिढ्या तेथे शेती करत आले होते. वयम् च्या कार्यकर्त्यांनी जमीनीची मोजणी कशी केली जाते ते शिकवले. त्याआधी एखाद्या आदिवासी शेतकऱ्याची जमीन चार एकर असली तरी नोंदणी करताना फक्त ४० गुंठे, दहा गुंठे, असं काहीतरी रिपोर्ट मध्ये लिहिले जात असे, त्यावर त्यांचा अंगठा घेतला जात असे, त्यामुळे या शेतकऱ्यांना काही कळेनासे झाले. या अन्यायाबद्दल तुम्ही सरकारकडे तक्रार करू शकता व तुम्हाला न्याय मिळू शकतो, हा विश्वास प्रत्यक्षात काम करून वयम् कार्यकर्त्यांनी त्यांच्या मनात निर्माण केला. अशी तक्रार नोंदवण्यासाठी एकदा जब्हारमध्ये लोक गोळा झाले. ७०० ते ८०० लोक जब्हारच्या मच्छी बाजारापर्यंत रांगेत उभे राहिले. १२७२ च्या वर अर्ज आले होते. आणि कार्यकर्ते फक्त तिघेजण होते. पण या कार्यकर्त्यांवर त्यांचा खूप विश्वास होता, तो नेहमीप्रमाणे खरा सुद्धा ठरला. सर्व नागरिकांच्या थेट सहभागाने, सर्वांच्या सहमतीने चालणारी लोकशाही, या चळवळीने प्रत्यक्षात आणली. दर महिन्याचा तिसरा सोमवार म्हणजे या चळवळीचा मासिक अभ्यास वर्ग असतो.

अंबक तालुक्यातील १५ गावांमध्ये वनहक्काचे प्रशिक्षण देऊन कायदेशीर दृष्ट्या योग्य असे ४८० वनहक्क दावे दाखिल करायला लोकांना मदत केली आहे.

A decorative horizontal border consisting of a repeating pattern of stylized human figures in black.

वनजमिनींवर पिढ्यान पिढ्या जगणाऱ्या ३५००
शेतकऱ्यांना वयम् चळवळीने आज पावेतो वन हक्क
मिळवून दिले आहेत.

पाडोपाडी स्वराज्य.

सरकारी योजना नुसार ग्रामसभेमध्ये पैसे जमा होतात. याबाबत अधिकाऱ्यांनी निर्देश देऊन ते ग्रामपंचायती पर्यंत पोहोचवणे अपेक्षित असते. पण अधिकाऱ्यांकडून तसे निर्देश दिले जात नाहीत व तो पैसा अडकून राहतो. अशावेळी लोकांनी त्याविरोधात आवाज उठवणे कसे आवश्यक आहे व शक्य आहे हे कार्यकर्त्यांनी पटवून दिले. लोकांना आता इतका विश्वास वाटतो की एकदा २६ जानेवारीला ५००-६०० लोक जमा झाले आणि आपली माणगी सरकारपुढे मांडली, त्यासाठी हे लोक स्वखर्चने तेथे आले होते.

स्व-स्थिरिकास प्रकल्प

स्व-स्थ विकास म्हणजे स्वतः मध्ये असणारा स्थिर असा विकास प्रकल्प. एक दिवस श्रमदान करायचे, बाकीचे सहा दिवसांची मजुरी घ्यायची. या तत्वावर श्रमदानाने व वयम च्या सहकार्यानि अनेक योजना पार पडल्या. आत्तापर्यंत ७५० हून जास्त जलकुंडे म्हणजे छोटी शेतकी तयार केली आहेत. श्रमदाना मुळे वाचलेली रक्कम पुढच्या आणखीन एका कामासाठी वापरायची, या तत्वाने वेगाने व पुष्कळ काम होत आहे, याची उदाहरणे म्हणजे वांगडपाड्यात विहीरीकडे जाणारा पायपूल आणि पेंढारशेत गावातला तिसरा उपळा योजना.

उपल्लायोजना

उपळा म्हणजे जमिनीतून उसळून वर येणारा झारा. या उपळ्यावर छोटासा द्रोण बांधला तर पाणी अधिक काळ टिकते.

ताडाचीमाची या गावातल्या दोन विहिरी बांधण्याची पूर्ण जबाबदारी महिलांनीच घेतली व तडीस नेली.

'पाडोपाडी स्वराज्य' हे अभियान वयमने सुरू केले. जल, जंगल, जमीन या नैसर्गिक संसाधनांचे व्यवस्थापन व ते ग्राखण्याची जबाबदारी ग्रामसभेने घ्यायला हवी. वयम

च्या मदतीने ६७ गावांनी स्वतंत्र ग्रामसभांसाठी शासनाकडे प्रस्ताव दाखल केले आहेत.

श्री. थते यांनी सर्वांना विचार करायला लावणारे असे अनेक विचार मांडले. पेसा कायदा, बन अधिकार कायदा, लाभार्थीपर्यंत पोचवण्याचे काम वयम् चळवळ करत आहे. लोकशाही मागाने काम करत आहेत.

जंगलांचा अभ्यास करत आहेत. जंगल जगवण्यासाठी काय करता येईल याबाबत एक वर्षाचा कार्यक्रम आखला आहे. त्यातील प्रमुख नाव म्हणजे 'जंगल जीविका संवर्धन' तसेच 'धडपड प्रयोग शाळा'.

वयम् च्या निरंतर चळवळीची दखल घेत दैनिक लोकसत्ताने 'सर्वकार्येषु सर्वदा' या उपक्रमात वयम् चळवळीवर लेख प्रसिद्ध केला.

१८

केंद्रीय जनजाती मंत्रालयाने देशभरासाठी सामूहिक वन हक्क व्यवस्थापनाबाबत मार्गदर्शक सूत्रे तयार करण्यासाठी केलेल्या तज्ज समितीत वयम चे संस्थापक मिळिंद थते यांची नियुक्ती झाली, तसेच राज्यपालांच्या जनजाती सळागार परिषदेतही त्यांची पुन्हा तज्ज सदस्य म्हणून नेमणक झाली आहे

महाराष्ट्र शासनाच्यावतीने आदिवासी सेवा संस्था परस्कार घोषित झाला आहे.

स्वयंस्फूर्तीनि, स्वयंप्रेरणेन चाललेले हे काम खरोखरीच सर्वासाठी अतिशय प्रेरणादायी आहे. अभिनंदनीय आहे.

जनजाती कल्याण आश्रमार्टर्फ श्री. प्रकाश जोशी यांनी
त्यांचे आभार मानले

मा. संयुक्तातार्ड भोसले

१५ ऑगस्ट २०२१ रोजी, मा. सौ. संयुक्ता भोसले यांचे व्याख्यान आयोजित केले होते. विषय होता, वेदांत तत्त्वज्ञान त्याचे महत्व आणि आपल्या जीवनात त्याचा उपयोग.

संयुक्ता ताईचे पुणे येथे शिक्षण झाले. बी.ए.बी.एड. ची पदवी त्यांनी मिळवली आहे आणि तीही डिस्टिंक्शन मध्ये पास होऊन त्यानंतर शाळा-कॉलेजात

ॐ दृष्टि नृत्यं दृष्टि नृत्यं

शिक्षिकेची, प्राध्यापिकेची जबाबदारी निभावली आहे. बहारीन मध्ये गल्फ अकादमीमध्ये लेकचरर म्हणून त्या कार्यरत होत्या. थोडक्यात म्हणजे शिक्षण क्षेत्रातील कामाचा आवाका खूप मोठा आहे, कार्यक्षेत्र मोठे आहे. याचबरोबर अध्यात्मिक क्षेत्रात प्रचंड अभ्यास आहे - मंथन केलेले आहे. समुपदेशनाचे कौशल्य त्यांच्याजवळ आहेच ही गोष्ट ज्या रीतीने त्या आपला विषय श्रोत्यांसमोर मांडतात त्यावरून लक्षात येते. त्यांचे गुरु पूजनीय पार्थ-सारथी यांच्या शिक्षणाचा, मार्गदर्शनाचा प्रभाव त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वात जाणवतो.

आज त्यांनी अभ्यास वर्गात वेदांत या विषयाचे विविध पैलू उलगडून दाखविले. मराठी व इंग्रजी या दोन्ही भाषांवर त्यांचे उत्तम प्रभुत्व आहे. कुठल्याही वयोगटातील व्यक्ती त्यांच्या विचारां बरोबर जोडल्या जाऊ शकतात, असं वाटत.

दीर्घ शासा नंतर सहनाववतु श्लोकाने सुरुवात झाली वेदांत म्हणजे आहे तरी काय व रोजच्या जीवनात याचा उपयोग कसा होऊ शकतो, हा मुद्दा सहज सोप्या, ओघवत्या भाषेत त्यांनी मांडला.

वेद म्हणजे ज्ञान, अंत म्हणजे शेवट, या पलीकडे जाणून घेण्यासारखे काही उरतच नाही म्हणून वेदांत. मग वेदांमध्ये असे काय ज्ञान आहे जे चिरंतन आहे, काळ कोणताही असू दे मानवी जीवनात याचे महत्त्व खूप आहे हे त्यांनी समजावून सांगितले. जन्म ते मृत्यू या प्रवासातील प्रत्येक टप्प्यावर उपयोगी असे हे ज्ञान आहे. प्रत्येक व्यक्ती ते वेगळ्या रीतीने मिळवत असतो, म्हणजे it is an art, a technique, ही कला हे तंत्र प्रत्येकाचे वेगळे असते. समस्या तर प्रत्येकाच्या आयुष्यात असतात, समाधान शोधण्याचे तंत्र व्यक्तिगणिक वेगळे असते, हे त्यांनी एक उदाहरण देऊन सांगितले. एक तीन

ते चार वर्षांची मुलगी व तिचे बाबा यांची गोष्ट सांगून त्यांनी पटवून दिले की समस्या समजून घेण्याचा दृष्टिकोन व समस्या सोडविण्यासाठी केलेला प्रयत्न व्यक्तिगणिक वेगळा असतो. त्या मुलीच्या बाबांना एक कोडे सोडविण्यासाठी तीस मिनिटे लागतील असे वाट असते ते ती मुलगी तीन मिनिटात सोडवते. तसेच शिक्षण, उच्च शिक्षण घेतले तरीही कुणीही व्यक्ती परिपूर्ण होऊ शकत नाही. याबाबतही एक नावाडी व एक विद्वान प्रवासी यांची बोधकथा सांगितली.

मानवी मनातील सुखदुःख, अहंकार, अपेक्षा याचे विवेचन करताना subject-object, ह्या रूपातील संबंध मांडून, स्वयं अध्ययन म्हणजेच self analysis, म्हणजे अध्यात्मातील 'मी कोण' हे समजून घेतले, आणि मग शरीर मन बुद्धी यातील नाते नीट समजून घेतले तर जीवन कसे सुसह्य होते, याचे विवेचन केले. ध्यान धारणा करताना मनातील विचारांचे वर्गीकरण करून पुढे जाता येते याबद्दल फार सुंदर मार्गदर्शन केले.

वेद, वेदांत, उपनिषद, भगवद्गीता, ज्ञानेश्वरी अशा सर्व धार्मिक ग्रंथांबद्दल आम्हांला खूप अभिमान आहे. पण दररोजच्या धावपळीच्या, संघर्षाच्या जीवनात अशा अध्यात्मिक गोर्टीना द्यायला वेळ कुठे असतो, व हे विषय शिकून रोजच्या जीवनात याचा उपयोग तरी काय असतो, नोकरी व्यवसायातून निवृत्त झाल्यावर मग बघता येईल, मग समजेल तरी, तेव्हां वाचता येईल, ही सर्वसामान्य लोकांची धारणा असते. असा प्रश्न प्रश्नोत्तराच्या वेळात विचारला गेला होता. पण संयुक्ता ताईनी हा विषय इतक्या छान शब्दात मांडला की हा प्रश्न मनातच विरुद्ध गेला असं वाटलं.

यानंतर मोहिनी पाटणकर यांनी आभार मानले.

मोहिनी पाटणकर (८३८००६५२०९)

पिंपरी-चिंचवड ज. क. आश्रम महिला समितीच्या वतीने

आरोग्य /स्वच्छता दूत, पोलीस बांधव आकुर्डी, व कोवीड काळातही सेवा बजावणारे
डॉ. श्रीकांत राव व त्यांचे सहकारी यांना राख्या बांधून रक्षाबंधन दिन साजरा केला.

ং দু দু

आसाम शांतता प्रयत्नांतील महत्वाचा टप्पा कार्बी-आंगलोंग शांतता करार

ईशान्य भारताचा सर्वांगीण विकास करायचा असेल, इथे शांतता, सौख्य प्रस्थापित करून इथल्या जनतेला प्रगतीच्या वाटेवर पुढे न्यायचे असेल, तर इथल्या विविध जनजातींचे प्रश्न, त्या प्रश्नांचे मूळ स्वरूप समजून घेणे ही पहिली पायरी आहे. केंद्रातील मोर्दी सरकारने या गोष्टीला सर्वांधिक महत्व दिलेले आपल्याला गेल्या सात वर्षांत जे महत्वाचे शांतीप्रस्ताव, विकासयोजना झाल्या आहेत, चालू आहेत, त्यावरून समजून येते.

त्याच्या पुढचा महत्वाचा टप्पा म्हणजे ते प्रश्न सोडवण्यासाठी आवश्यक त्या उपाययोजना करणे. इथल्या प्रत्येक जनजातीची स्वतःची अशी स्वतंत्र जीवनपद्धती आहे, मग ती जनजाती पहाडी असो, गावभागांत पसरलेली असो वा शहरी जीवन जगणारी असो. त्यांच्या गरजा, आवडीनिवडी, मूळभूत अपेक्षा आणि संकल्पना यांचा आदर करून त्यांचे प्रश्न सोडवणे गरजेचे आहे. याचा विचार करूनच भारतीय समाजाच्या मुख्य प्रवाहात सामील होण्याच्या दृष्टीने भारत सरकार अशाच स्वरूपाच्या उपाययोजना करीत आहे. प्रस्तावित शांतता कराऱांचे स्वरूपही असेच सर्वसमावेशक व मूळगामी आहे. जनजातींचे स्वतंत्र अस्तित्व टिकवूनही त्यांना भारतीय परिपोषात सहभागी करून घेणारे आहे आणि म्हणूनच केंद्र सरकार आणि राज्य सरकार यांच्या एकत्रित प्रयत्नांना नेत्रदीपक यश प्राप्त होताना दिसते.

आपल्याला नागालँडमधील ‘एनएससीएन’ किंवा आसामातील ‘उल्फा’ असे सक्रिय फुटीरतावादी बंडखोर गट माहिती असतात. परंतु, असे अनेक छोटेमोठे बंडखोर गट ईशान्य भारतात आजही सक्रिय आहेत आणि ते येथील शांतता भंग करण्यात मोठी भूमिका बजावत असतात. त्यामुळे त्यांना मोठ्या कौशल्याने आणि चातुर्याने भारतीय प्रवाहात सामील करून घ्यावे

लागते. गेल्या शनिवारी म्हणजे दि. ४ सप्टेंबर रोजी केंद्रीय गृहमंत्री अमित शाह, मुख्यमंत्री हिमंता सरमा आणि इतर मान्यवरांच्या उपस्थितीत कार्बी आंगलोंग जनजातीतील पाच फुटीरतावादी गटांनी शांतता करारावर स्वाक्षाच्या केल्या. केंद्राने पुरस्कृत केलेला हा त्रिपक्षीय करार, कार्बी आंगलोंगमधील सक्रिय असे पाच बंडखोर गट, आसाम सरकार आणि केंद्र सरकार यांच्यात झाला आहे. या प्रदेशातील बंडखोरी संपवण्यासाठी जे प्रयत्न सुरु आहेत, त्यातील अत्यंत महत्वाचा टप्पा म्हणजे हा शांतता करार आहे.

कार्बी आंगलोंगचा इतिहास

कार्बी समुदाय मध्य आसामातील पहाडी जंगल क्षेत्रात गेल्या अनेक शतकांपासून वास्तव्यास आहे. त्याच्या दक्षिणेला असणारा कचारी जनजातीय भूभाग किंवा दिमासा जनजातीय लोक हे आसाम राज्याचा भाग नव्हते. ब्रिटिशांनी १८२७ मध्ये हा भाग आपल्या ताव्यात घेतला, तेव्हाही या भागांना वेगळ्या प्रशासनाच्या अंतर्गत ठेवले गेले होते. पुढे १९८०च्या दशकात या समुदायाने स्वतंत्र राज्य मिळावे, यासाठी सशस्त्र क्रांती करण्यास सुरुवात केली.

आसामी लोक किंवा ब्रह्मपुत्रा नदीच्या काठावरील जनजातीय लोकांनाही इथे ‘बाहेरून आलेले’ असे मानण्याची पद्धत सुरु झाली होती. या जनजातींची भारत सरकारच नव्हे तर नागा, कुकी समुदायांशीही चकमकी घडत असत. यात दोन्ही बाजूंचे शेकडो नागरिक, बंडखोर मृत्युमुखी पडत असत. या छोट्याशा क्षेत्रात असे ३० गट सक्रिय झाले होते. पण, या करारान्वये या भागांत आश्वासक सुधारणा, विकासकामांना गती देण्याचे काम मोठ्या प्रमाणावर होईल, अशी आशा निर्माण झाली आहे.

कराराची कलमे

या कराराची कलमे अभ्यासली की, कार्बी आंगलोंग जिल्ह्याचा आणि कार्बी जनजातीचा किती साकल्याने विचार केला गेला आहे, याची जाणीव होते. हा जिल्हा भौगोलिकदृष्ट्या आसामच्या साधारणतः मध्य भागात येतो. जवळपास ११ लाख लोकसंख्या असलेला हा जिल्हा भविष्यातील विकासकामे आणि दलणवलणाच्या दृष्टीने अतिशय आवश्यक आहे. केंद्र सरकार ईशान्य भारतावर विशेष लक्ष केंद्रित करून या भूभागात आधीच्या सरकारांच्या निष्काळजीपणामुळे निर्माण झालेले किंवा अधिक दाहक रूप घेतलेले प्रश्न मोठ्या कौशल्याने सोडवत आहे. हा शांतता प्रस्ताव मूर्त स्वरूपात यावा, यासाठी गेले अनेक महिने यावर काम सुरु होते, वाटाघाटी सुरु होत्या.

या करारातील ‘मेमोरेंडम ऑफ सेटलमेंट’नुसार, कार्बी आंगलोंग स्वायत्त परिषदेला मोठ्या प्रमाणात स्वायत्तता दिली जाईल. आसामच्या दिमा हसाओ आणि कार्बी आंगलोंग या पर्वतीय जिल्ह्यांमध्ये, सहाव्या अनुसूचीचा दर्जा नाकारणारा फुटीरतावाद, १९९०च्या दशकात दहशतवाद शिंगेला पोहोचल्यावर संविधानाच्या अनुच्छेद ‘२४४(अ)’ अंतर्गत स्वायत्त राज्याच्या मागणीमध्ये बदलला. नुकताच स्वाक्षरी केलेला कार्बी आंगलोंग करार घटनेच्या सहाव्या अनुसूची अंतर्गत स्वायत्त परिषदेने आतापर्यंत मिळवलेल्या स्वायत्तपेक्षा अधिक स्वायत्ततेचे आश्वासन देणारी मागणी पूर्ण करण्यात कमी पडतो. परंतु, आश्वासकता आणि विश्वासाहंता या दोन गोष्टी ही या कराराची शक्तिस्थाने म्हणावी लागतील. तसेच याद्वारे कार्बी लोकांची

ओळख, भाषा, संस्कृती संरक्षित केली जाणार आहे. परिषदेच्या क्षेत्रात येथील प्रश्नांना अनुसरून आवश्यक ती सर्व विकासकामे हातात घेतली जातील. सरकार ‘कार्बो’ भाषेला परिषदेची अधिकृत भाषा म्हणून अधिसूचित करण्याचाही विचार करीत आहे.

या शांततेच्या करारांतर्गत एक हजारांहून अधिक संस्कृत बंडखोरांनी शस्त्रांसकट आत्मसमर्पण केले आहे. यात इंती कथार सांबजीत हा प्रसिद्ध बंडखोराही शरण आला आहे. या सर्व शस्त्रांसंहित आत्मसमर्पण केलेल्या बंडखोरांना मुख्य प्रवाहात आणण्यासाठी, त्यांना संरक्षण देऊन त्यांची व्यवस्था लावण्यासाठी विशेष प्रयत्न केले जात आहेत. या करारातील महत्त्वाचा बिंदू हा आहे की, या करारान्वये भारत सरकारच्या हाती बंडखोरांचा प्रचंड शस्त्रसाठा आला आहे. ईशान्य भारतात एक संघटन बंद झाले, तरी दुसरे लोक परत बंडखोरी सुरु करतात. हा धोका यामुळे खूपच कमी झाला आहे. ‘कार्बी वेलफेर काऊंसिल’ची स्थापना करण्यात आलेली आहे. राजधानी दिल्ली येथे कार्बी सदनाचे कामही चालू झाले आहे. या सर्व कामांसाठी केंद्र सरकारने एक हजार कोटी रुपयांची तरतूद केली आहे. ३५० कोटीचे ३२ प्रकल्प यात आश्वासित केले गेले आहेत. २२ कोटीचे नवे प्रकल्प प्रस्तावित आहेत. २०० कोटीचे फंड्स उभे केले गेले आहेत, जे या वर्षी खर्च न झाल्यास पुढील वर्षी खर्च करता येणार आहेत. एकूणच कार्बी पूर्व व पश्चिम जिल्ह्यातील लोकांना सुरक्षित भविष्याची हमी या करारामुळे मिळत आहे, असे म्हटले तर ते चूक ठरणार नाही.

अमिता आपटे

(तरुण भारत 11-Sep-2021)

आपल्या गुही आश्रम शाळेचे माननीय मुख्याध्यापक व आपले ज्येष्ठ कार्यकर्ते तसेच गुही आश्रम शाळेच्यापहिल्या बँच्याचे विद्यार्थी श्री प्रकाश गावित यांची सुरगाणा तालुका राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे माननीय तालुका संघचालक म्हणून नियुक्ती झाली आहे. आपले माजी विद्यार्थी मा. संघचालक झाले, हे आपल्या प्रांतातले पहिले उदाहरण आहे ही आम्हा सर्वाना आनंदादायी व प्रेरणादायी घटना आहे. आपण सर्वच माननीय श्री गावित सरांचे अभिनंदन करूया.

जनजातींचे सण

पावसाळा आला की बेडकांच्या टोळ्या आपोआप प्रकट होतात, त्यांना कोणी निमंत्रण द्यावे लागत नाही. त्याचप्रमाणे हिंदूंचे सण आले म्हणजे उपदेशाचे डोस पाजणाऱ्या टोळ्या आपोआप उत्पन्न होतात. आपल्याला वाटते की ते केवळ आपली विद्रुत्ता पाजळण्यासाठी असे करतात. परंतु हे इतके सरळ प्रकरण नसते. हिंदूंची श्रद्धा आणि एकता भंग करणे हा यामार्गील उद्देश असतो आणि हे अतिशय दीर्घ नियोजनाने चालणारे कुटील कार्य आहे.

असेच काही विद्वान जनजाती भागातील हिंदूंची दिशाभूल करण्यासाठी कार्यरत होतात. गणपती बसवू नका, हनुमंताची पूजा करू नका, रामाची पूजा करू नका, रावणाची पूजा करा, दसन्याच्या रावण दहन कार्यक्रमाला विरोध करा असे अनेक संदेश आणि त्याला पूरक खोटी माहिती यांचा रतीब ते घालू लागतात. साधाभोळा जनजाती समाज या प्रचाराच्या धुरात आंधळा होऊन जातो. खरी वस्तुस्थिती कळणे त्याला अशक्य होते. अशा गोंधळलेल्या वातावरणात जनजाती समाजाचे देव कोणते, या विषयावर प्रकाश टाकण्यासाठी या छोट्या लेखाचा प्रयत्न!

जनजाती समाज म्हणजे कोण? भारताच्या वनक्षेत्रात साहणारा, ज्याने तिथे शतकानुशतके राज्य केले, वनसंपत्तीचा संयमित वापर केला, शेती विकसित केली तो अस्सल हिंदू भारतीय समाज म्हणजे जनजाती. आपले संविधान त्याना अनुसूचित जनजाती म्हणते. यामध्ये नागा, मिझो, दिमासा, गोंड, भिल, मुंडा, उराव, महादेव कोळी, वारली, कातकरी, ठाकर, दुबळा अशा विविध जनजाती ज्यांची एकूण संख्या सुमारे ५५० आहे, यांचा समावेश होतो. त्यापैकी काही जण नोकरी व्यवसायानिमित्त शहरात स्थायिक झाले असले तरी प्रामुख्याने त्यांची वस्ती ही सह्याद्री, सातपुडा, विंध्य, हिमालय, निलगिरी अशा विविध पर्वत क्षेत्रातच आहे.

जनजाती समाज निसर्गावर अवलंबून असल्यामुळे तेथील सर्वांत प्रमुख देवता आहेत निसर्गाशी संबंधित. त्यामध्ये सर्वांत महत्त्वाच्या दोन देवता म्हणजे धरतरी अर्थात

पृथ्वीमाता आणि परमेसर म्हणजे पाऊस देवता. नाच करताना धरित्रीला त्रास होतो म्हणून नाच सुरु करण्यापूर्वी आधी धरित्रीला नमस्कार केला जातो. जमिनीत नांगर घातला म्हणजे तिला त्रास होतो म्हणून आधी तिची पूजा केली जाते. त्यानंतर गावतरी म्हणजे गोधन, कणसरी म्हणजे धान्य देवता. एखाद्याने घेतलेली गायीची शपथ किंवा धान्याचे कणीस हातात धरून घेतलेली शपथ कधी मोडली जात नाही इतकी अतूट श्रद्धा या दोन देवतांवर आहे. बैलपोळा अतिशय श्रद्धेने आणि उत्साहाने साजरा केला जातो. सूर्य, चंद्र, विजेसर (वीज), ढगेसर (ढग) हे त्यांच्या शक्तिमुळे स्थान पावलेले देव आहेत. नारनदेव हा पर्जन्याचा देव आहे. लाकडाच्या मोठ्या खांबावर काढलेली सूर्य आणि चंद्राची चिन्हे अनेक गावी पूजली जातात. गोधनाच्या रक्षणासाठी वाघोबाची पूजा केली जाते, नागदेवता, मोर देवता, वनदेव, डोंगरदेव असे अनेक निसर्गाशी संबंध असणारे देव आहेत. एखाद्या डोंगरावर असणारा दगडांचा विशिष्ट समूह, एखादे झाड, तलाव, नदी, वृक्षसमूह देवराई हेदेखील देव आहेत. दंतेश्वरी, वरसूबाई, कमळजामाता, गडबाई, दुर्गाबाई, काळूबाई अशा अनेक मंदिरात विराजमान असलेल्या देवी आहेत. मारुती, खंडोबा, महादेव, भैरोबा हे देखील मंदिरात विराजमान देव आहेत.

या सर्वांत महत्त्वाचे स्थान जर कोणत्या देवाला असेल तर ते आहे बडादेव, बडापेन, पेरसापेन, महादेव अशा विविध नावांनी ओळखल्या जाणाऱ्या शंकराला. जनजाती समाज हा स्वतःला शंकर आणि पार्वतीची संतती समजतो. त्यामुळे जनजाती क्षेत्रात विविध नावांनी असलेली मंदिरे ही शंकर आणि पार्वती या त्यांच्या मातपित्यांचीच आहेत. शिवाजी महाराजांची युद्धघोषणा 'हर हर महादेव' ही महादेव कोळ्यांची घोषणा आहे. शंकराच्या कुटुंबातील एक महत्त्वाचा घटक म्हणजे गणपती. या गणपतीची पूजा गावोगावी गणेस चतुर्थीच्या निमित्ताने होत असते. एका गावामध्ये सहा ते पंधरा वाड्या असतात. वाडीवरील गणपती पाच ते सात दिवसांचा असतो आणि मुख्य गावठाण म्हणजे जिथे ग्रामपंचायत कार्यालय असते तेथील

गणपती अकरा दिवसांचा असतो. वाडीवर जे विविध कार्यक्रम छोट्या स्वरूपात होतात, तेच मोठ्या स्वरूपात गावठाणात होतात. गणपती आणताना आणि विसर्जन करताना उत्साहात मिरवणूक निघते. गावात मिळणाऱ्या साहित्याने सजावट केली जाते. या काळात स्वयंस्फूर्तीने व्यसनांवर बंधने पाळली जातात. या काळात जनजाती क्षेत्रात फिरले तर गावकन्यांचे गट इतर गावातील गणपती पाहण्यासाठी फिरताना दिसतात. एक उत्साहाचे वातावरण या निमित्ताने जनजाती क्षेत्रात पहायला मिळते. याचप्रमाणे मुंबई पुण्यासारख्या ठिकाणी गणपतीचे देखावे, सजावट पहायला जनजाती क्षेत्रातून मोठ्या प्रमाणात लोक येतात.

बोहाडा हा एक यात्रेचा प्रकार आहे. गावातील प्रत्येक घराकडे एकाएका देवाचा मुखवटा असतो. यात्रेच्या वेळी ते घर त्या देवाचा वेश करून, मुखवटा लावून यात्रेच्या मिरवणुकीत सहभागी होते. यामध्ये गणपती, हनुमान, मोर, वाघ, सारजा अशी अनेक देवतांची वेशभूषा पहायला मिळते. गावातील प्रत्येक घर या कार्यक्रमास उपस्थित असते आणि प्रत्येकाकडे काही ना काही जबाबदारी असते.

जनजाती क्षेत्रात धर्मातरण करू पाहणाऱ्या लोकांसाठी हे गणेशोत्सव, बोहाडे, गावच्या यात्रा म्हणजे एक मोठा अडथळा आहे. जोपर्यंत समाज या उपक्रमांत सहभागी होतो आहे तोपर्यंत गावकन्यांना अन्य धर्माकडे वळवणे अशक्य आहे हे परधर्मियांना कळून चुकले आहे. याच कारणामुळे इतकी वर्षे प्रयत्न करूनही त्यांना मिळालेले यश मर्यादित आहे. शहरी हिंदू समाजाशी असलेला त्यांचा जिवंत संबंध तोडल्याशिवाय जनजाती समाजाचे धर्मातर करणे शक्य नाही. शहरी आणि जनजाती समाज विविध नावांनी शंकराची पूजा करतो परंतु शंकराच्या पूजेला बंदी करणे त्यांना सहज शक्य नाही. जनजाती समाजात देवीची पूजा इतकी प्रचलित आहे की देवीच्या पूजेवर टीका करणे त्यांना शक्य नाही. पंढरपूरच्या आणि आळंदीच्या वारीला शहरी आणि जनजाती समाज एकत्र असतो. त्यावर बंदी आणणे शक्य नाही. तरीदेखील हिंदू समाजात फूट पाडण्यासाठी काहीतरी करणे त्यांना आवश्यकच आहे.

म्हणून त्यांनी निवडला आहे गणपती, राम आणि मारुती.

जनजाती मधील कोरकू लोक स्वतःला रावणाच्या वंशाचे समजतात. तो आधार घेऊन असा प्रचार केला जातो की सर्व जनजाती समाजाचा राम हा शत्रू आहे. रावणाची भलावण करणाऱ्या काढंबन्या आणि लेख त्यांना या कामी फारच उपयुक्त ठरतात. त्या रामाचा साथीदार असल्यामुळे हनुमंत हा देखील टीकेचा आणि बहिष्काराचा बळी ठरतो. आपण ज्याच्यापासून निर्माण झालो त्या प्रत्यक्ष शंकराचा पुत्र असला तरी गणपती हा टीकेस पात्र ठरतो कारण आजच्या काळात तो समाजाला एकत्र करणारा देव झाला आहे. समाजातील सर्वांना शौर्य शिकवणारे राम हनुमान आणि एकत्र आणणारा गणपती समाजाच्या जीवनातून हटपार केले तर मग अशा लोकांना परधर्मात नेणे सोपे होईल म्हणून हा प्रयत्न मुरू आहे. नाहीतर विचार करा की कोणता शहाणा माणूस स्वतःला रावणाच्या बाजूला असल्याचे घोषित करेल?

या परिस्थितीत आपले हे कर्तव्य आहे की या संभ्रमित होवू शकणाऱ्या समाजाला योग्य दिशा दाखवायची आणि वस्तुस्थितीची जाणीव करून द्यायची.

आपण यासाठी काय करू शकतो? गणेशोत्सवाच्या काळात शहरात जसे गणपतीचे देखावे पहायला जातो तसे एका जनजाती पाड्यावर गणपतीच्या दर्शनाला जायचे. (कसे जायचे, कोठे जायचे याची माहिती आम्ही सांगू.)

याच बरोबर १००० ची देणगी देऊन आपण एका गावातील मूर्तीचा खर्च उचलू शकता. अशा रीतीने या गणेशोत्सवात सहभागी होऊन आपण आपले जनजाती समाजाशी असलेले नाते दृढ करू शकता. याचप्रमाणे आपण जनजाती क्षेत्रातील वाघबारस, होळी, दसरा, पोळा अशा सणांत देखील सहभागी होवू शकता. आपले जनजाती बांधव हे सण कसे साजरे करतात हे पाहणे आपल्याला नक्कीच आवडेल.

नरेंद्र पेंडसे, ७७०९०१३२३२
ऋषभ मुथा, ९८५०२५८४०८
सचिन कुलकर्णी ९९२१५७४१०८

ईरुला जनजाती समाज

श्रावण महिन्यात विविध ब्रतवैकल्ये केली जातात. सण साजेरे होतात. त्यातील एक महत्वाचा सण म्हणजे नागपंचमी. पूर्वी नागपंचमीच्या दिवशी गारुडी लोक नाग पकडून त्यांना बंद टोपलीत ठेवून फिरत असत व लोक त्या नागाची पूजा करत असत. आता वन्यजीव संरक्षण कायदा झाल्याने ही प्रथा बंद झाली आहे. गारुडी समाजाची गणना भटक्या-विमुक्त समुदायामध्ये होते. फक्त पोटापाण्याचा व्यवसाय म्हणून गारुडी समाजातील लोक नागांना पकडत असत. पण आता आपण खरोखरीच नाग सापांशी जवळचे नाते राखणाऱ्या इरुला या जनजाती बद्दल जाणून घेऊया.

दक्षिण भारतात तामिळनाडू, केरळ, आंध्र प्रदेश व कर्नाटक या राज्यांमध्ये या समुदायाचे वास्तव्य आहे. सर्वात जास्त संख्या तामिळनाडूमध्ये आहे. या समुदायातील जाणकार लोक सांगतात की सध्याचे चेन्नई म्हणजे मद्रासच्या भोवती दाट जंगल होते. काळाच्या ओघात जशी शहराची वाढ होत गेली, तसे जंगल क्षेत्र कमी होत गेले व तेथे राहाणारे हे आदिवासी म्हणजेच जनजातीचे लोक विस्थापित झाले, विखुरले गेले.

रंगरूपा बाबत या समुदायाचे प्रमुख लक्षण म्हणजे त्यांचा गडद सावळा रंग. याबाबत एक पौराणिक कथा सांगितली जाते. पूर्वी खूप दाट जंगल होते, त्या जंगलात एक जोडपे राहात होते. पती अंध होता पण त्याला पशु पक्षांची भाषा समजत असे. एकदा तो झाल्यावर पाणी प्यायला गेला असताना त्याला पशुपक्षांचे बोलणे ऐकू आले. आता लवकरच प्रलय होणार आहे, तेव्हा आपल्या सुरक्षेसाठी आपण जागा शोधायला हवी. हे ऐकून तो घरी आला व पत्नीला त्याने ही हकीकित सांगितली, व जरुरी सामान घेऊन ते दोघे उंच पर्वतावरच्या गुहेत राहायला निघून गेले. गुफा अंधारी होती, तेथे ते कसेबसे राहात होते. एकदा शंकर-पार्वती विमानातून जात असताना या दाट जंगलात एके ठिकाणी धूर येताना दिसला. तेथे गेल्यावर त्यांना हे पती-पत्नी भेटले व झालेल्या घटनेबद्दलची माहिती त्यांना कळली. अंधाच्या गुहेत राहिल्यामुळे तुमचा वर्ण गडद काळा झाला आहे, पण तुम्ही धाडस दाखविले म्हणून मानव वंश शिल्क राहिला असे म्हणत त्यांना आशीर्वाद दिला. शंकराच्या गळ्यातील नाग सापांशी तुमचे जवळचे नाते असेल, तुम्हाला

त्यांच्याबाबत खूप ज्ञान प्राप्त होईल, असा आशीर्वाद दिला. दुसरी कथा प्रचलित आहे, ती निसर्गाशी निगडित आहे. अतिशय दाट जंगलात सूर्यप्रकाश जमिनी पर्यंत पोहोचणे शक्य नसते, सतत अंधार असतो, म्हणून त्यांचा वर्ण असा आहे.

या ईरुला समाजाला काही ठिकाणी ईरुलिगा तर कुठे ईरुडा असे संबोधले जाते. तामिळ भाषेत ईरुडा शब्दाचा अर्थ आहे अंधार व त्या समाजातील लोकांच्या वर्णामुळे या जनजातीला हे नाव पडले असा समज आहे.

ईरुला जनजातीचे लोक बहुतांशी अनपढ, अशिक्षित होते, पण एक वेळ अशी आली की या जनजातीतील लोकांची अमेरिकेने मदत मागितली.' फ्लोरिडा फिश अँड वाइल्डलाइफ कन्झर्वेशन' या संस्थेला एक समस्या सोडवताना, या ईरुला समाजाची मदत घ्यावी लागली.

अमेरिकेतील नॅशनल एवरगलेड पार्क या प्रशासनापुढे एक वेगळीच समस्या उभी राहिली. तेथे अजगरांची संख्या खूप वाढली होती, संरक्षित प्रजातीच्या प्राण्यांना हे अजगर सहज गिळत असत, शिकार करत असत. अशा अजगरांना पकडण्याचे बरेच प्रयत्न करून झाले. अनेक शिकाच्यांना पाचारण करण्यात आले, विशेष ट्रेनिंग दिलेले श्वानपथक मदतीला होते, पण या अजगरांची शिकार करणे काही जमेना. तेव्हा भारतातील ईरुला समाजातील लोकांची मदत घ्यायचे ठरले. चेन्नई येथील ईरुला स्नेक कॅचर असोसिएशन मधील सहकारी समितीने ईरुला समाजातील मासी आणि वाडीवेल नावाच्या दोन व्यक्तींना अमेरिकेला पाठविले त्या दोघांनी दोन महिन्यांच्या आत ३४ अजगर पकडून दिले.

ईरुला समाजातील लोक नाग साप यांना पकडण्यात विशेष तरबेज आहेत. कोणते नाग साप विषारी आहेत आणि कोणते नाहीत हे त्यांना दुरून पाहून सुद्धा समजते, एवढेच नाही तर त्यांचे वय काय असावे ते सुद्धा ओळखू येते. विषारी नाग किंवा साप चावल्यास विषाचा प्रभाव वेगाने कमी करणारी औषधे ते बनवतात. या औषधांमुळे, त्यांनी केलेल्या उपचारांमुळे आत्तापर्यंत अनेक लोकांना जीवदान मिळाले आहे. याशिवाय पारंपरिक जडीबुटींची औषधे तयार करण्यातील त्यांचे कौशल्य वादातीत आहे. औषध उपचार

करणाऱ्यामध्ये महिलांची संख्या अधिक आहे. अंदाजे तीनशे वीस जडीबुटी किंवा औषधी वनस्पती उपचारांचे प्रशिक्षण त्या देऊ शकतात. एक वेगळे वैशिष्ट्य म्हणजे गर्भवती स्त्रीची नवव्या महिन्यात नाडीपरीक्षा करून तिच्या प्रसूतीची वेळ सांगू शकतात अशी माहिती एकदा एका भाषणात श्रीमती कौशल्या दीदी यांनी दिली होती याशिवाय समाजातील रूढी परंपरा बद्दल सांगितले होते.

१९७२ मध्ये वन्य जीव संरक्षण अधिनियम अस्तित्वात आल्यावर कुठल्याही प्राण्यांची शिकार करण्यावर बंदी आली. भारतीय हैरेलॉजीस्ट आणि वाइल्डलाइफ कान्झर्वेशनीस्ट, रोम्युलस व्हिटेकर हे खूप वर्ष या झुलास मुदायाबरोबर काम करत होते. या समाजाजवळ असलेले औषधी ज्ञान, विषारी नाग साप पकडण्यातील त्यांचे कौशल्य त्यांनी अनुभवले होते. वनविभागाच्या कायद्यांमुळे यांचे जीवन धोक्यात आले होते. अशा वेळी १९७८ मध्ये त्यांनी चेन्नई शहराजवळ झुला स्नेक कॅचर नावाची सहकारी संस्था स्थापन केली आणि या समाजाच्या ज्ञानाचा फायदा मानव समाजाला मिळवून दिला. सापांचे संरक्षण व सापांचे विषापासून अऱ्टी वेनम लस तयार करणे या कामाला गती दिली, हे काम सोपे नाहीये. अतिशय सावधपणे हुशारीने जंगलातून या विषारी सापांना पकडून आणले जाते, हे साप वयस्कर व हेल्दी, उत्तम आरोग्य असलेले असणे आवश्यक असते, याचे उपजत ज्ञान या समुदायाकडे असते. योग्य सापांची निवड करून ते असे साप पकडून आणतात. तीन आठवडे या सापांना अतिशय काळजीपूर्वक सांभाळले जाते. विष काढून घेतल्यावर जंगलात सोडताना, त्यांच्यावर खुणेचे चिन्ह तयार करून सुरक्षितपणे परत जंगलात सोडले जाते. हे चिन्ह सापांच्या सुरक्षेसाठी असते. त्याच त्या सापांना पकडण्याची चूक होऊ नये म्हणून ही काळजी घेतली जाते. ठराविक काळानंतर साप कात टाकतात, तीन चार वेळा कात टाकेपर्यंत हे चिन्ह सुरक्षित राहते.

काळाच्या ओघात इरुला जनजाती जवळ असलेले हे ज्ञान लुप्त होऊ नये यासाठी आपण भारतीयांनी विशेष काळजी घेतली पाहिजे. दक्षिण भारतातील निलगिरी पर्वताच्या टेकड्यांवर यांचा निवास आढळतो. हा समाज विष्णु पूजक आहे तसाच शिवपंजक आहे.

पूर्वी संक्रांत हा सण साजरा करण्याची त्यांच्यात पद्धत नव्हती

असे म्हणतात, पण गेली अनेक वर्ष आता ते संक्रांतीचा सण साजरा करतात. त्यासाठी महाबलिपुरम येथील समुद्रकिनाऱ्यावर चार दिवस त्यांचा निवास असतो. यामध्ये पूर्वजांची पूजा होते, चुली ची पूजा होते, नंतर चार दिवस हा उत्सव ते साजरा करतात. पाहुणे आले तर औक्षण करून स्वागत केले जाते. पूर्वी बालविवाहाची पद्धत होती. महिलांचे स्थान या समाजात फार अवघड आहे. बरेच विधी संस्कार हे हिंदू धर्मियांप्रमाणेच आहेत, मुलांचे कान टोचणे जानवे घालणे इत्यादी पण मृत्यु झाल्यावर त्या व्यक्तीला पद्मासनात ठेवून मातीत गाडतात.

या समाजातील बहुतेक लोक स्वभावाने अतिशय सौम्य आणि चांगले असतात पण आता त्यांच्या या स्वभावाचा, त्यांच्या गरिबीचा व त्यांच्या अज्ञानाचा गैरफायदा घेतला जात आहे व मोठ्या प्रमाणाकर धर्मातरण होत आहे. यांचे राहणीमान साधे असते गरीबीमुळे बांबूचे घर व त्यावर नाराळाच्या झावळ्यांचे छत किंवा आता प्लास्टिकचा कागद असे स्वरूप असते. आवश्यक कागदपत्रे तयार करत असताना त्यांना अवघड जात होते, पण आता ही परिस्थिती बदलत आहे. कौशल्या दिर्दींनी अजून एक आठवण सांगितली होती. २०१४ मध्ये आलेल्या महापुराचे वेळी प्रत्यक्षात चेन्नई जवळ काही अंतरावर असलेल्या ईरुला समाजाचे खूप मोठे नुकसान झाले होते. तेथे जाऊन मदत कार्य करणे अतिशय अवघड होते पण दिर्दींनी निर्धार केला व व.क.आ.च्या काही सहकाऱ्यांसमवेत तिथे पोहोचल्या. परिस्थिती खूपच गंभीर होती. या समाजाचे पुनर्वसन करण्यासाठी मोठ्या निधीची आवश्यकता होती. त्यांनी ऑनलाईन सुधा मूर्ती, सेवा भारती अशा अनेकांबोरबर संपर्क साधला व वेगाने दोन कोटी रुपये जमा केले व पुनर्वसन योजना तितक्याच वेगाने पार पाडली. हिम्मत केली तर हे सेवाकार्य आपण उत्तम रीतीने पार पाढू शकतो हा विश्वास त्यांनी वनवासी कल्याण आश्रमाच्या कार्यकर्त्यांच्या मनात निर्माण केला. त्या गेली २८ वर्षे या कामात कार्यरत आहेत. दक्षिण भारतातील चारही राज्य व दक्षिण मध्य भारत महिला प्रमुख म्हणून त्यांच्याकडे दायित्व आहे. त्यांचे व त्यांच्या सहकाऱ्यांचे कार्य निश्चितच खूप प्रेरणादायी व अभिनंदनीय आहे.

मोहिनी पाटणकर (८३८००६५२०९)

वनवासी कल्याण आश्रमाचे माजी राष्ट्रीय अधिक्षेत्र कै. जगदेव रामजी यांच्या चित्रमय पुस्तिकेचे विविध ठिकाणी झालेले विमोचन

९ ऑक्टोबर २०२१ रोजी हडपसर येथील भागशः बैठकीत जगदेव रामजी यांच्या
चित्रमय पुस्तिकेचे विमोचन करताना ज.क.अ. पुणे महानगरपालिका पदाधिकारी

COEP येथील चित्रमय जगदेव रामजी पुस्तिका विमोचन

अंगं कल्याणकारी संस्था वानवडी येथे जगदेवरामजी उराव
यांच्या चित्रमय पुस्तिकेचे विमोचन करताना

कबीर बागेतील चित्रमय जगदेव रामजी चित्रमय पुस्तिका विमोचन

कै. जगदेव रामजी उराव यांच्यावरील चित्रमय सूत्रित्रयथाचे प्रकाशन
म.ए. सोसायटीच्या मुख्य कार्यालयात
१६ सप्टेंबर २०२१ रोजी करण्यात आले.

जेष नागरिक संघ, फलटण येथे कै. जगदेव रामजी यांच्या
चित्रमय पुस्तिकेचे विमोचन करताना.

चित्रमय जगदेवरामजी पुस्तिका विमोचन कार्यक्रम दिनांक २९ इस्कॉन मंदिर पुणे.
HSS व.वं.का.आ.चे पदाधिकारी व महापौर मोहोलळी

मस्कोबा सहकारी साखर कारखाना येथे कै. जगदेवरामजी
यांच्यावरील चित्रमय पुस्तिकेचे विमोचन

सुस रोड, पांढरण येथिल प्रभात शाखेमध्ये कै. जगदेवराम ह्यांच्या चित्रमय पुस्तिकेचे विमोचन

जनजाती कल्याण आश्रमाच्या छात्रावासातील
१०वी मधील विद्यार्थ्यांचे सुयश

* अकोले छात्रावास *

अशोक यशवंत धिंदके
६२%

राहुल पंढरी सांबळे
६९%

अमित युवराज मंडे
६२%

रुपेश भानुदास ठोकडे
६०%

हरिदास भगवान गावित
५८%

विकास लालू तळपाडे
५४%

संकेत सुरेश कोरडे
४८%

प्रवीण विलास जानकर
५८%

अजित भाऊ जानकर
५६%

हरिचंद्र कांतीलाल हिंदोळा
५५%

* भोर छात्रावास *

जनजाती कल्याण आश्रमाच्या छात्रावासातील
१०वी मधील विद्यार्थ्यांचे सुयश

* कनाशी मुरींचे छात्रावास *

पळकरी दौलत बागुल
८८%

प्रियंका केशव भोये
८६%

हर्षदा कैलास ठाकरे
८६%

गायत्री धुलीराम भोये
८४%

नेहा शिवदास भोये
८३%

रुपाली शांतराम ठाकरे
८३%

नीलम काळुराम पवार
८०%

उमावती शान्मुराम चौधरी
७९%

अश्विनी वसंत पवार
७४%

आरती गुलाब बागुल
७१%

इयत्ता १० वीच्या विद्यार्थिनी

जनजाती कल्याण आश्रमाच्या छात्रावासातील अकोले छात्रावास १२ वी तील यशस्वी विद्यार्थी

स्वप्नील मंगेश गिरी
६२%

राहुल मनोहर दलवी
५४%

अजय भाऊ जोरकर
७१%

दिसली येथील पाड्यावर पुणे महानगर महिला यांच्यातर्फे घेण्यात येत असलेला संस्कार वर्ग

मुचेता मराठे व अंजली लुकातुके बाल प्रबोधितीचे प्रशिक्षण देताना.

मुलांनी काडपेटीच्या काडयांनी काढलेली जमिनीवर सुंदर चित्रे

रोशनता सुंदर हस्ताक्षर बद्दल शाळेत विक्रिस मिळालं आहे,
तो सिहात असताना.

दिसली पाड्यावरच्या मुली

ठकुबाईंच्या घरात देवीचे दर्शन घेतल्यानंतर, ज.क.आ. च्या कार्यकर्त्या,
मागे ठकुबाईंच्या नाती

संस्कार वर्गात रमलेली मुले आणि ज.क.आ.च्या कार्यकर्त्या

बाई काय सांगत आहेत ते एकाग्रतेने ऐकताना

ज.क.आ.च्या चेष्ट कार्यकर्त्या मुलांना मनापासून शिकवताना

दिसली पाड्यावर ठकुबाई राजीव काटकर, यांच्या घरातील
काळुऱ्याई देवीची मूर्ती

Last but not the Least पाड्यावरील वर्गांचे मोठे श्रेय हे तेथील कार्यकर्ता
मनोज जाधव यांचे आहे. फोटोमध्ये ते आहेत.

वनवासी राम

पुणे महानगराची सासाहिक बैठक शनिवारी दिनांक ४ सप्टेंबर २०२१ रोजी झाली. या बैठकीत श्री. संजयजी भोसले (उपाध्यक्ष इस्कॉन मंदिर, कोंडवा) यांनी मार्गदर्शन केले. माननीय श्री. दिलीपभाई मेहता यांनी त्यांचा परिचय करून दिला. परिचय करून देताना त्यांनी सांगितले संजयजी गोसंवर्धन इस्कॉन फाऊंडेशनचे अध्यक्ष आहेत. पुरंदर वनवासी भागात त्यांनी वृक्षारोपणाचे भरपूर काम केले आहे. तसेच करोनाच्या काळात रोज ९० हजार विद्यार्थ्यांच्या जेवणाची व्यवस्था करण्याचे महत्वाचे काम केले आहे

असे हे बहुआयामी व्यक्तिमत्व असणारे संजयजी भोसले यांनी ओम नमो भगवते वासुदेवाय या सुंदर श्लोकाने व श्रीराम जय राम जय राम या मंत्राने सुरुवात करून वनवासी राम या विषयावर आपले विचार मांडले. सुरुवातीला ते म्हणाले रामायण या शब्दांमध्ये राम आणि आयन असे दोन शब्द आहेत. सूर्याचे दक्षिणायन आणि उत्तरायण हे सर्वांच्या परिचयाचे आहेत. रामायण याचा अर्थ राम आयन.. प्रभुरामचंद्रांचा प्रवास.

सतराव्या शतकामध्ये श्री तुळशीराम यांना रामायणाचा प्रवास हा प्रभुरामचंद्रांचा भक्तांचा प्रवास आहे. वाल्मिकी रामायणामध्ये प्रभु रामचंद्रांच्या भक्तांचा गौरव केला आहे. प्रभु रामचंद्र यांच्या कथा ऐक्यासाठी हनुमानजी या भूतलावर अजूनही आहेत. प्रभु रामचंद्रांच्या कथांचे विविध दृष्टिकोण आहेत.

१. व्यक्तिगत दृष्टिकोन: सीतेची अग्रिपरीक्षा, त्याग, पुरुष प्रधान संस्कृती ने केलेले शोषण रामाच्या दाम्पत्य जीवनामध्ये संघर्ष म्हणून पाहिले जाते.

२. सामाजिक दृष्टिकोन: राम हा अयोध्येचा राजा होता व सीता ही राणी होती. समाज ज्या गोष्टींचा त्याग करतो निषेध करतो त्याचा त्याग करायचा असतो व समाज ज्या गोष्टींचे कौतुक करतो त्याचा स्वीकार करायचा असतो. प्रभु रामचंद्रांनी हे तत्व सिद्ध करण्यासाठी सीतेचा त्याग केला व अरण्यात सोडले. प्रभु रामचंद्रांनी सीतेला वाल्मिकी ऋषींच्या आश्रमात सोडले. तेथे अनेक साध्वी

स्त्रिया होत्या. त्यांचा सत्संग मिळावा ही इच्छा होती. आपल्या मुलांना गुरुक्लात दाखल करण्यासाठी तेथे ठेवून तिची काळजी घेतली, हे पुरावे आपण पाहतो.

३. विधिलिखित दृष्टिकोन: जेव्हा लक्ष्मणावर जबाबदारी टाकली जाते कि सीतेला जंगलामध्ये वाल्मिकींचे आश्रमात सोडून ये, तेव्हा लक्ष्मण सुत सुमंतांसह होते. त्यांना खूप दुःख झाले वहिनीला अशाप्रकारे सोडावे लागते, तेव्हा लक्ष्मण विचारात अशा प्रकारचे काम करण्याचे माझ्या वाटव्याला का आले, तेव्हा सुत सुमंत सांगतात मागच्या अवतारात प्रभू रामचंद्र हे विष्णू होते तेव्हा देवता व दानव यांचे युद्ध चालू होते, तेव्हा दानव हरायला लागले तेव्हा, भृगुक्रष्णींच्या पत्नीचा आधार घेऊन आश्रमात लपत व दुसऱ्या दिवशी परत युद्ध करत. ही घटना जेव्हा विष्णूना कळाली तेव्हा त्यांनी सुदर्शनाने भृगु क्रष्णींच्या पत्नीचा वध केला. तेव्हा क्रष्णींनी शाप दिला की तुम्हालाही तुमच्या पत्नीचा वियोग भोगावा लागेल. त्यामुळे रामाने आपल्या पत्नीचा वियोग सहन केलं केला. हे जेव्हा लक्ष्मणाला कळाले तेव्हा तो शांत झाला.

४. अध्यात्मिक दृष्टिकोन: शाप आणि आशीर्वाद यांच्या पलीकडे भगवंत असतात. शापामुळे त्यांचे वाईट होत नाही. आशीर्वादामुळे भलेही होत नाही. स्वतः भगवान आहेत, त्यांना याचा फरक पडत नाही. इथे त्यांनी, राम आणि सीता, लक्ष्मी आणि नारायण, विठोबा आणि रुक्मिणी यांना आपण कधीच वेगळे करू शकत नाही, हे सांगितले. एक शक्ती आहे तर दुसरे शक्तिवान आहे.

दशरथाने कैकयीला दिलेला वर १४ वर्षे रामाला वनवास व माझ्या मुलाला राज्य कारभार. इथे शिक्षणाचा, चारित्र्याचा खजाना आपल्याला दिसतो. समाजामध्ये चारित्र्य शीलतंद घडवण्यासाठी आज रामायणाची गरज आहे. प्रभू रामचंद्र जंगलात जातात तेव्हा त्यांचे कपडे सुद्धा वनबंधूं सारखेच आहेत. इथे त्यांनी निषाद गुहा चे उदाहरण दिले. निषाद हा दशरथाच्या वयाचा होता व गुहा हा रामाच्या वयाचा होता. तो आपल्या बडिलांच्या मांडीवर बसून कथा ऐकायचा. प्रभू रामचंद्र हे आपले मित्र आहेत हे ऐकले होते. गुहा

ં દ્રુત્યે નૃત્ય દુર્ગા દ્રુત્યે નૃત્ય દુર્ગા

एकदा अयोध्येला रामचंद्र यांना भेटण्यासाठी जातो. तो कुमारवयातील मुलगा रथावर चढतो व त्या वेळेला त्यांनी आपल्याबरोबर आणलेल्या लाकडी खडावा रामचंद्रांना देतो. रामचंद्र त्याचा स्वीकार करतात. त्याला वनाचा राजा म्हणून संबोधतात. इथून पुढे त्याला निशाद राजगृह म्हणून संबोधतात. इथे रामचंद्र परमेश्वर करुणासागर दिसतात. त्याच वेळेला त्यांनी आत्ताच्या ब्रिश्चन मिशनन्यांचे उदाहरण दिले. प्रभुरामांचा भाव असा होता की वनवासात जे मला पाठवले ते जंगलाचा अभ्यास करण्यासाठी पाठवले आहे. वनवासी बांधव गुहा, शबरी, सुग्रीव, हनुमानाचे उदाहरण दिले. यांना भेटण्यासाठीच मला पाठवले आहे. वास्तविक राजा जनमानस समजून घेऊन राज्य चालवतो. असा हा आदर्श. रावणाला मारल्यानंतर बिभीषणाला राज्य देतो.

जिथे युद्ध होत नाही तेथे अयोध्येचे नाव येते. वनवासात ते कुणाकुणाला भेटले त्याचे उदाहरण देऊन, त्यांनी जटायुचे उदाहरण दिले. रामभक्त जटायु, भक्त आणि भगवंत यातील नाते सांगितले. जटायुचे अग्निसंस्कार करण्याचे भाग्य

रामाला मिळाले. त्याने हिंदू धर्म म्हणजे गाय, गीता, गुरु, गोविंद हे सांगितले. अयोध्येमध्ये सुख समृद्ध असे जीवन दिले.

प्रत्येक देवस्थानाच्या गाईसाठी मोठ्या गोशाळा असल्या पाहिजेत. त्यातून सेंद्रिय शेतीचे प्रमोशन झाले पाहिजे. नद्यांचे पावित्र राखले पाहिजे. नद्यांवर घाट बांधले पाहिजेत. भगवदगीता शाळेतून शिकवली गेली पाहिजे. येणारा पैसा हा संत साहित्याचा प्रसार करण्यासाठी वापरला गेला पाहिजे. गोविंद म्हणजे आमचे पांडुरंग आहेत. संपूर्ण भारत विष्णुमय जग. वैष्णवांचा धर्म भारत विष्णुमय आहे. किश्किंदा(हम्पी) या क्षेत्राचा उल्लेख केला. हनुमानाची आणि रामाची भेट या ठिकाणी झाली. हनुमान कडून आपण शुद्धदृष्टी, दृढता शिकावी. प्रभू रामचंद्राचे प्रेम महान आहे. केवटाचे उदाहरण देऊन भवसागर, गंगासागर यांची माहिती सांगितली. ओघवत्या भाषेत रामायणाचा दृष्टिकोन सांगितला.

उषा भालेराव

કृतज्ञतेचं सुवर्णपदक!

मीराबाई चानूने आणखी एक पदक जिंकलं आहे.. आणि यावेळी 'सुवर्णपदक!' हे पदक 'वेटलिफिंग' मधलं नाही.. तर 'कृतज्ञा' या दिवसेंदिवस दुर्मिळ होत चाललेल्या प्रवृत्तीमधलं आहे.

इंफाळ्यासून ३० किमी अंतरावर एका दुर्गम खेड्यात राहण्याच्या मीराला दररोज ट्रेनिंगसाठी इंफाळ्ला यायला लागत असे. बस सेवा सोयीची नव्हती आणि परवडणारीही नव्हती. या मार्गावरुन अनेक ट्रक 'वाळू' ची वाहतूक करत असत. मीरा या ट्रकवाल्यांकडून 'लिफ्ट' घेऊन इंफाळ्ला ये-जा करत असे.

टोकियोमधे रजतपदक जिंकून गावी परत आलेल्या मीरानं या ट्रकवाल्यांचं कृतज्ञतापूर्वक स्मरण केलं. अशा तब्बल १५० ट्रकवाल्यांना बोलावून तिनं 'जेवण' दिलं आणि प्रत्येकाला एकेक 'शर्ट' भेट दिला. किती हृदयस्पर्शी घटना आहे ही ! वाचून डोळ्यात पाणी आलं. या उदात्त

कृतीसाठी मीराबाईला लाखो भारतीयांनी मनोमन हे 'कृतज्ञतेतलं सुवर्णपदक' बहाल केलं आहे.

एकंदरीत हे सगळंच खूप सुखावणारं आणि आनंददायी आहे. 'सरपणासाठी लाकूड तोडून आणणारी युवती' ऑलिंपिकमधे पदक मिळवते, मणिपूरचे मुख्यमंत्री स्वतः उपस्थित राहन तिला सन्मानान 'Additional SP' च्या खुर्चीवर स्थानापन्न करतात, मग ही मुलगी आपल्या 'वेटलिफिंग'ला 'लिफ्ट' देणाच्या ट्रकचालकांचा सत्कार करते.. सगळंच कौतुकास्पद!

आणि एक गोष्ट जाणवली. त्या दुर्गम डोंगरी प्रदेशात, अनेक ड्रायव्हर्सनी या तरुण मुलीला वारंवार लिफ्ट दिली.. पण तिला एकही 'कटू' अनुभव आला नाही.. चांगुलपणावरचा विश्वास वाढवणारा हा अनुभव आहे.

मीराबाईला पुनश्च एकदा सलाम! .
धनंजय कुरणे

वारली - संपूर्ण रामायण

वारली चित्रक ले च्या
माध्यमातून हिंदुत्व जपणारा
कलाकार

वसईतल्या एका फादरने
मला 'बायबल'मधील प्रसंग
वारली चित्रशैलीत
काढण्याची ऑफर दिली
होती. त्यासाठी हवा तेवढा
पैसा देतो, असे सांगितले.
मात्र, मी त्या कामाला नकार

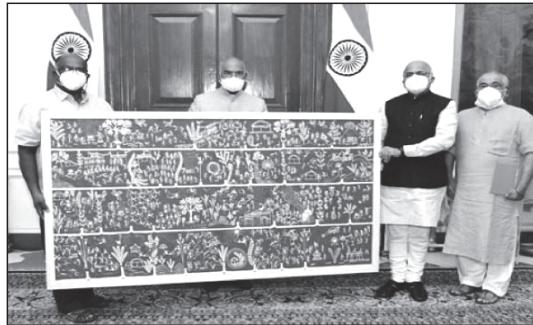
दिला. कारण, मी 'बायबल'मधील प्रसंग रेखाटले असते,
तर माझे समाजबांधवही तिकडे आकर्षित झाले असते
आणि त्यायोगे खिश्न धर्मांतर घडविण्याचा फादरचा
मनसुबा यशस्वी झाला असता, असे सांगणारे, वारली
चित्रकलेच्या माध्यमातून हिंदुत्वाचा वारसा जोपासणारे
आणि 'संपूर्ण रामायण' वारली चित्रशैलीत रेखाटून राष्ट्रपती
रामनाथ कोविंद यांना ते चित्र सादर करणारे डहाणूमधील
वारली कलाकार हरेश्वर बनगा यांच्याशी केलेली ही खास
बातचित...

वारलीचित्रशैलीकडे तुम्ही कसे आकर्षित झालात?

वारली चित्रशैली ही खरे तर आमच्या समाजाची पारंपरिक
कला, त्यामुळे ती इथे प्रत्येकाच्याच घरात आहे. आमच्या
समाजामध्ये लग्न होतात, तेव्हा त्या घरात चौक रेखाटला
जातो. त्यावेळी घरातील आमची आजी, आई तो
रेखाटतात. त्यामुळे माझ्या आजी आणि आईला वारली
चित्रे रेखाटताना बघतच मी लहानाचा मोठा झालो.
लहानपणी आई चौक रेखाटताना मी त्याबद्दल तिला बरेच
प्रश्न विचारायचो, त्यातूनच वारली चित्रशैलीचे संस्कार
माझ्यावर होत गेले. मात्र, माझ्यामधील कलाकार जिवंत
ठेवण्याचे श्रेय मी विश्व हिंदू परिषदेला देईन.

**वनवासी कल्याण आश्रम, विश्व हिंदू परिषद यांच्याशी
संपर्क कसा आला?**

सुरुवातीला विश्व हिंदू परिषद अथवा वनवासी कल्याण

आश्रमाविषयी मला
लहानपणापासून तशी
फारशी माहिती नव्हती.
शिक्षणाच्या दृष्टिकोनातून मी
विश्व हिंदू परिषदेमध्ये
पहिल्यांदा दाखल झालो.
त्यांच्या वसतिगृहात आणि
अन्य वसतिगृहांमधला,
शाळेमधला फरक मला
लगेच जाणवला आणि या

ठिकाणी वेगळं काहीतरी आहे, हे मला जाणवले.
समाजाला चांगल्या मार्गावर घेऊन जाणारी ही लोकं
आहेत, हे माझ्या लक्षात आले.

**विश्व हिंदू परिषदेमध्ये तुमच्या कलेला प्रोत्साहन मिळाले
का?**

विश्व हिंदू परिषदेच्या शाळेत शिकत असताना मी चित्रे
काढायचो. मात्र, त्यामध्ये तेवढा सफाईदारपणा नव्हता.
पण, माधवराव काणे यांनी एकदा माझी चित्रे बघितली
आणि माझ्या कलेचे कौतुक केले, मला प्रोत्साहन दिले.
पुढे शेतातली माती घेऊन मी गणपती तयार करण्याचा
प्रयत्न केला. ते माधवरावांना खूप आवडले आणि मला
आणखी मूर्ती तयार करायला सांगितले. त्या मूर्ती तलासरी
तालुक्यात नेऊन गणपतीची स्थापन करायची कल्पना
त्यांनी मांडली. मात्र, तेथील काही दुष्ट प्रवृत्तीच्या लोकांनी
त्या मूर्ती तोडल्या. मग मी पुन्हा मूर्ती तयार केल्या आणि
माधवरावांसोबत गनिमी काव्याने तलासरीमध्ये मूर्ती नेल्या
व तिकडे गणपतीची स्थापना केली. हा अनुभव मला खूप
काही शिकवून जाणारा होता. मूर्ती तोडल्यानंतर मी प्रचंड
नाराज झालो होतो. मात्र, माधवरावांच्या प्रोत्साहनाने मी
माझ्यातला कलाकार जिवंत ठेवला आणि त्यामध्ये मग
सुधारणा घडवल्या. मूर्ती तोडल्या गेल्यानंतर जर
माधवरावांनी माझी समजूत काढली नसती, तर मी
कदाचित कलेकडे पूर्णपणे दुर्लक्ष केले असते.

वनवासी समाजाचे हिंदुत्व अधिक मजबूत करण्यात कलेने

कशी भूमिका बजावली ?

ज्या तलासरीमध्ये आमच्या गणपती मूर्ती तोडण्याचा प्रकार घडला होता, त्याच तलासरीमध्ये आज जवळपास ४५० सार्वजनिक गणेशोत्सव मंडळे आहेत. कलेच्या माध्यमातून अशाप्रकारे तेथील हिंदुत्व जागृत झाले, वनवासी बांधव पुन्हा अतिशय जोरदारपणे पूजा-अर्चा करायला लागले. आता हे सर्व करण्याचे प्रोत्साहन मला विश्व हिंदू परिषदेच्या वसतिगृहात मिळाले. याविषयी एक उदाहरण मला सांगायलाचं हवं. वर्सई तालुक्यातील एका खिस्ती मिशनच्याने मला ‘बायबल’मधले प्रसंग वारली चित्रशैलीत रेखाटण्याची ऑफर दिली. त्यासाठी त्याने मला हवा तेवढा पैसा देतो, असे सांगितले. त्यानंतर मग त्याने मला ‘बायबल’ वाचण्यासाठी आणून दिलं आणि वाचन झाल्यानंतर चित्रं काढा, असा सल्ला दिला. मात्र, मी त्या मिशनच्याला चित्रे काढणार नसल्याचे ठामपणे सांगितले. कारण, मी जर ‘बायबल’मधील प्रसंग वारली चित्रशैलीत चितारले असते, तर साहजिकच माझे बांधव ‘बायबल’कडे आकर्षित झाले असते. त्या मिशनच्याचाही अशा प्रकारे धर्मातरे घडविण्याचा मनसुबा होता. मात्र, माझ्या एका नकारामुळे तेथे धर्मातराचा मनसुबा मी पूर्णत्वास जाऊ दिला नाही.

वारली चित्रशैलीच्या भविष्याविषयी तुम्हाला काय वाटते ?

वारली समाजाचा अतिशय संपन्न वारसा म्हणजे वारली चित्रशैली. यामध्ये आज कालानुरूप बदल होत आहेत, पूर्वी चित्रे केवळ कुडाच्या भिंतींवर तांदळाच्या पिठीने आणि बोरुचा वापर करून काढली जात असत. मात्र, आज कागदावर आणि कापडावरही ती रेखाटली जातात. त्यासाठी ब्रशचाही वापर केला जातो. असे बदल कालानुरूप होणारच; मात्र आता खरी गरज आहे ती वारली चित्रशैलीच्या पारंपरिकतेचे जेतन करण्याची. कारण, ही अन्य लोकांसाठी केवळ चित्रे असली तरीही आमच्यासाठी ती एक चित्रभाषा आहे. त्यात सध्या ‘मार्केटिंग’ करण्याच्या नावाखाली धादांत खोट्या गोष्टीही खपविल्या जात आहेत. वारली चित्रशैलीची बरीच वैशिष्ट्ये अद्याप जगासमोर आलेली नाहीत आणि ती जाणणारी

पिढीही हिंदूहिंदू काळाच्या ओघात विरुन जायला सुरुवात झाली आहे. त्यामुळे वारली चित्रशैलीचे शास्त्रीय पद्धतीने ‘डॉक्युमेंटेशन’ होणे गरजेचे आहे.

‘संपूर्ण रामायण’ राष्ट्रपतींना भेट देतानाचा अनुभव कसा होता ?

आज जवळपास ३५ ते ४० वर्षांपासून मी वारली चित्रकलेच्या क्षेत्रात कार्यरत आहे. या कालावधीमध्ये माझ्यावर अन्यायाचेही अनेक प्रसंग आले, मला या क्षेत्रातील कंपूशाहीचा, मी विश्व हिंदू परिषेदेचे काम करीत असल्याने डाव्या विचारांच्या मंडळींनी माझ्यातील कलाकारावर भरपूर अन्याय केला. माझे चित्र दिल्लीपर्यंत पोहोचावे, अशी माझी मनापासून इच्छा होती. मात्र, आज राष्ट्रपती रामनाथ कोविंद यांना ‘संपूर्ण रामायण’चे चित्र भेट दिल्यावर त्यांनी जे कौतुक केले, त्यामुळे मी अतिशय आनंदी आहे. जवळपास १५ मिनिटे राष्ट्रपतींनी आमच्याशी संवाद साधला. मी त्यांना चित्राची सविस्तर माहिती दिली. त्यांनीही माझा संपूर्ण प्रवास समजून घेतला. राष्ट्रपतींनी केवळ माझ्या कलेचाच नव्हे, तर वारली चित्रशैलीचा सन्मान केल्याची माझी भावना आहे.

‘मीच पौरोहित्य करतो आणि खिश्चन मिशनर्याचे मनसुबे उधळून लावतो !’ आमच्या वनवासी समाजाला हिंदुत्वापासून तोडण्यासाठी अनेक शक्ती कार्यरत आहेत. वनवासी समाज आज आपल्या पद्धतीने पूजा-अर्चना करतो. मात्र, त्यातही पुरोहिताला म्हणजेच ब्राह्मणाला बोलावू नका, कारण तो तुमच्याविरोधात आहे, असा प्रचार काही मंडळी करतात. पुढे मग त्यांना हिंदू परंपरांपासून तोडण्याचा प्रकार सुरु होतो. मात्र, हा मनसुबा मी माझ्या पद्धतीने हाणून पाडला आहे. कारण, आज आमच्या समाजात होणाऱ्या धार्मिक विर्धोंसाठी मीच पौरोहित्य करतो. त्यामुळे खिस्ती फादरच्या प्रवेशावर आणि पुढे त्याने धर्मातराच्या कारवाया करण्यावर आपोआपच पायबंद घातला गेला आहे, असेही वनगा अगदी अभिमानाने सांगतात.

पार्थ कपोले
तरुण भारत (दिनांक २१ ऑगस्ट २०२१)

प्रांत महिला बौद्धिक वर्ग

महिला प्रांत ३१ वा कार्यकर्ता बौद्धिक वर्ग पश्चिम महाराष्ट्र कराड शाखा अध्यक्ष व प्रांत महिलाचमू सदस्य यांनी सोमवार दिनांक ९ ऑगस्ट रोजी घेतला. वक्तुया होत्या मा. डॉ. सौ. अंजनीताई शाह व त्यांचा विषय होता करोना - तिसरी लाट आणि उपाय.

करोनाची पार्श्वभूमी सांगताना त्या म्हणाल्या की करोनाची सुरुवात चीनमध्ये बुहान येथे मार्च २०१९ मध्ये झाली. नंतर ती युरोप, अमेरिका इकडे पसरत गेली व त्यानंतर भारतात मार्च २०२० मध्ये सुरुवात झाली. परंतु आपल्याकडे मा. पंतप्रधानांनी योग्य वेळी लॉकडाऊन जाहीर करून ती आटोक्यात आणली. इतर देशांच्या मानाने आपली परिस्थिती खूप चांगली होती.

परंतु नंतर मार्च एप्रिल २०२१ मध्ये दुसरी लाट आली. तिचे स्वरूप वेगळे होते आणि वेगाही जास्त होता. त्यामुळे घरातील एखादी व्यक्ती पॉझिटिव्ह झाली तर संपूर्ण घर पॉझिटिव्ह होत असे त्यामुळे मृत्युदरही वाढला होता.

आता मात्र तिसऱ्या लाटेची शक्यता वर्तविली जाते, ऑगस्ट, सप्टेंबर, ऑक्टोबर मध्ये येईल असे वाटते.

त्यासाठी आपण सावध राहून त्यावर सुरक्षित उपाय केले पाहिजेत. ही लाट लहान मुलांच्या दृष्टीने खूप भयंकर आहे. यात पोटदुखी, डोकेदुखी अश्या लक्षणावर आपण लक्ष ठेवले पाहिजे. विषेशत: युवा मातांनी सज्ज होणे गरजेचे आहे म्हणजे घाबरून जाता कामा नये. सगळीकडून ही लाट थांबवायची तयारी चालू आहे. टास्कफोर्स तयारी करत आहेच. आपल्याकडे १३५ कोटी लोकसंख्येमध्ये त्यावेळी २ ते ३ टक्के लोक बाधित झाले होते. त्यासाठी आपण ढाल बनून त्याची त्रिसूत्री तयार करायची आहे व त्याचे पालन करायचे आहे. म्हणजे त्यासाठी पुढील गोष्टी करणे : मास्क, स्वच्छता, समतोल आहार, उत्तम मानसिक आरोग्य इत्यादी होय.

करोनाची तिसरी लाट, सुरक्षा व उपाय यावर बराच उहापोह केला. शेवटी त्यांनी प्रतिज्ञा सांगितली की करोनाला दूर ठेवण्यासाठी मी स्वतः लस घेईन व इतरांनाही सांगेन.

विषय खूप छान मांडला, सहज सोप्या शब्दात मांडणी केली, मोलाची माहिती मिळाली.

उषा भालेराव (१४२०७२४४८५)

पश्चिम महाराष्ट्र प्रांत महिला बौद्धिक वर्ग

जनजाती कल्याण आश्रम पश्चिम महाराष्ट्र प्रांत महिला कार्यकर्ता बौद्धिक वर्गाचे ३३ वे सत्र दिनांक ६ सप्टेंबर रोजी घेण्यात आले. या कार्यक्रमाचे आयोजन नाशिक महिला समितीने केले होते. या कार्यक्रमाच्या प्रमुख वक्तुया राजस्थानच्या क्षेत्रीय महिला प्रमुख राधिका दीदि या होत्या.

त्यांनी जनजाती महिला रोजगार या विषयावर बौद्धिक सादर केले. त्यांना डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर या पुरस्काराने सन्मानित केले आहे. त्या पंधरा वर्षांपर्यंत बाप्पा रावल या मासिकाच्या संपादिका होत्या. परंतु

जनजाती महिलांची आर्थिक अवस्था व ओढाताण बघून त्यांनी त्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी योगदान देण्याचा निश्चय केला व यासाठी त्यांनी या कार्यात स्वतःला झोकून दिले. सबल नारी से सबल राष्ट्र हो हे त्यांचे घोषवाक्य आहे आणि ते सत्यात उतरविण्यासाठी अनेक प्रयत्न करून महिलांना आर्थिकदृष्ट्या सबल करण्याच्या प्रयत्नात त्या असतात.

मुळात महिला स्वतः मानसिक दृष्ट्या इतकी शक्तिशाली आहे की ती स्वतःचा विकास स्वप्रयत्नाने करून आत्मनिर्भर बनू शकते असे त्यांचे म्हणणे आहे. त्यामुळे

ન્યાંની જનજાતીચ્ચા મહિલા એકત્ર આણુન ત્યાંચ્ચાતીલ અસ્મિતા જાગૃત કેલી. ત્યાંચ્ચા અંગચ્ચા ગુણાંચી ત્યાંના જાણીચ કરુન દિલી, ત્યાંચે ગટ બનવૂન ત્યામધીલ હોનહાર મુલીના કાહી કલાકુસરીચે પ્રશિક્ષણ દિલે. ઉદાહરણાર્થ પેંટિંગ, ભરતકામ, મુખવટે બનવણે, ક્રોસસ્ટિચ સારખ્યા સોપ્યા ટાક્યાંપાસુન અનેક સુંદર કલાકૃતી બનવૂન ઘેતલ્યા, શિવણકામાત અનેક સુંદર કપડે તયાર કરુન ઘેતલે. યા સર્વ વસ્તુ સુલભપણે બાજારાત વિકલ્યા જાતીલ વ જાસ્તીત જાસ્ત ફાયદા મિળેલ અશા પ્રકારચી મદત ત્યાંના કેલી જાત અસે.

ત્યામુલે શિક્ષણાચી આવડ અસણાચ્ચા મુલીની પૈસે જમવૂન બીએડ ડીએડ યા સારખ્યા પરીક્ષા દેઊન સ્વત: શિક્ષિકા બનલ્યા. ઉદાહરણાર્થ, કમલી, નંદા, રમલી, કુસુમ, સરોજ યાસારખ્યા મહિલાંની સ્વત:ચા બ્રાંડ બનવૂન (કમલી) વસ્તુ બનવલ્યા. ઉદાહરણાર્થ, પર્સ, પેન હોલ્ડર, વૉલપીસ અશા અનેક સુંદર સુબક વસ્તુ બનવૂન વિકલ્યા આણિ આપલા ઘર સંસાર સાવરલા. યોગાસનાતૂન કુંડલિની જાગૃત કરુન ભરપૂર ઊર્જા વ ઉત્સાહ નિર્માણ કરુન સ્વત:ચા વિકાસ સ્વત:ચ કેલા.

‘નુભ્રતા પ્રાયમરી બુમન’ હી એક સંસ્થા ઉભી રાહિલી. હાત કામ સે ઊન્નત તો મસ્તક ઊન્નત યાપ્રમાણે ત્યાંની રાખ્યા, હુંડ એમ્બ્રોયડરી, સાપ શિડી, રિવર અંડ માઝંટન ગેમ,

લુડો, ચષ્ણા, એટીએમ કવ્હર, વૉલ હેંગિંગ, બાંબૂ વ લાકડાપાસુન અનેક કલાકુસરીચ્ચા વસ્તુ તયાર કરુન વિકલ્યા.

યા વર્ષી એક રાખી સૈનિક કે નામ યાલા ફારચ ઉત્તમ પ્રતિસાદ મિળાલા વ કાહી મદતનિસાંચ્ચા મદતીને બોર્ડરવર રાખ્યા બાંધલ્યા ગેલ્યા. અશા પ્રકારે ત્યાંચ્ચા ઓઘવત્યા વાળીને મહિલા રોજગાર યોજના બિંદૂ સે સિંધૂ તક યા ઉપક્રમાને ઉત્તમરીત્યા સમજાવૂન દિલી. ખરોખરચ અત્યંત મહત્વાચે વ ઉલ્લેખનીય કાર્ય ત્યા કરતાત પણ આપણાં યાતૂન બેરે માર્ગદર્શન ઘેઊન આપલ્યા ક્ષેત્રાત આપલ્યા પરીને કામ કરું શકતો. આર્થિક સશક્તિકરણ હે આદ્યકર્તવ્ય આહે.

વારલી કલાકૃતી હી રાષ્ટ્રીય સ્તરાંવર નેણે હેચ આપલે કામ આહે. મહિલા સબલ તર ઘરાચી ભરભાટ. કુટુંબાચી, સમાજાચી, ગાવાચી, શહરાચી વ દેશાચી ભરભાટ નિશ્ચિત આહે.

મેરા ભારત મહાન !

યાપ્રમાણે હે બૌદ્ધિક ફારચ સુંદર વ મોલાચે ઠરલે.

સુવર્ણ મોજાડ

જનજાતી કલ્યાણ આશ્રમ, કૃષી નગર પ્રાંત કાર્યાલય,
નાશિક.

પુણે મહાનગર મહિલા બૌદ્ધિક

૨૩ જુલૈ રોજી ગુરુપૌર્ણિમા હોતી, ત્યાનિમિત્તાને જનજાતી કલ્યાણ આશ્રમ પુણે મહાનગર મહિલા વિભાગાને એક બૌદ્ધિક વર્ગ આયોજિત કેલા હોતા. શિક્ષણ ક્ષેત્રાતીલ દીર્ઘ અનુભવ અસલેલ્યા માનનીય તુષારિકા લિમયે યાંની ‘ગુરુ શિષ્ય નાતે’ યા વિષયાવર સંબોધન કેલે. બદલત્યા કાળાત યા નાત્યાચે સ્વરૂપ વ પ્રાચીન કાળાપાસુન

ભારતીયાંચ્ચા મનાત અસલેલે ગુરુ શિષ્ય યાંચે નાતે યાસંદર્ભાત ત્યાંની અતિશય સુંદર સોપ્યા ભાષેત આપલે વિચાર માંડલે. ત્યાંચે અનુભવી અસણે પ્રત્યેક શબ્દાત જાણવત હોતે. ઇતકે સુંદર સંબોધન કેલે યાસાઠી ત્યાંચે મનાપાસુન આભાર.

મોહિની પાટણકર

પ્રા. દ. મા. મિરાસદાર યાંચે દિનાકર ૨, ઑક્ટોબર ૨૦૨૧. શનિવારી નિધન ઝાલે. તે આપલ્યા પરિવારાતીલ થોર
મરાઠી હિંદુત્વનિષ્ઠ સાહિત્યિક હોતે. ત્યાંના વન પુણ્યાઈ વ જ. ક. આ. તર્ફે ભાવપૂર્ણ શ્રદ્ધાંજલી!

पाड्यावरील संस्कार वर्ग

आँगस्ट महिन्याच्या पहिल्या आठवड्यातील ज.क.आ. पुणे महानगरच्या बैठकीत, पुणे जिल्ह्यातील मुळशी तालुक्यामधील वस्त्या/ पाड्यावरील मुलांसाठी मूळ्य शिक्षणावर आधारित 'पाड्यावरील संस्कार वर्ग' हा उपक्रम सुरु करण्याचे ठरविले. ३ आँगस्ट २१ रोजी ज.क.आ. पुणे महानगर च्या महिला विभागाची बैठक ठरविली. ह्यात सुचेता मराठे यांनी बाल प्रबोधिनी ह्या मुंबईतील स्वयंसेवी संस्थेच्या 'अभिनव शिक्षण कौशल्य प्रणाली' ह्या शैक्षणिक कार्यक्रमाबदल माहिती सांगितली व दोन दिवसांची कार्यशाळा घेऊन या उपक्रमासाठी पूर्वतयारी करावी असे सुचविले. त्याप्रमाणे ११ व १२ आँगस्ट रोजी दोन दिवस कार्यशाळेचे आयोजन केले. सुचेता मराठे व अंजली लुकतुके यांनी उत्तम मार्गदर्शन केले.

'पाड्यावरील संस्कार वर्ग' कार्यक्रमाचे स्वरूप खालीलप्रमाणे ठरले: (अर्थातच प्रत्येक पाड्यावरील परिस्थितीनुसार त्यात वेळोवेळी गरजेनुसार बदल करावा लागेल)

तालुक्यातील वाड्या/वस्त्या/पाडे ह्यांच्या भौगोलिक रचनेनुसार योग्य गट करून त्या प्रत्येक गटासाठी एका साठी एक कार्यकर्ता / समन्वयक निवडणे.

वस्तीतील विद्यार्थ्यांची संख्या बघून अभ्यासिकेची जागा निश्चित करणे. (सर्व विद्यार्थी ठरलेल्या दिवशी अभ्यासिकेत वेळेवर उपस्थित राहतील ही कार्यकर्ता / समन्वयक यांची जबाबदारी असेल)

ज.क.आ. कार्यकर्ते व स्वयंसेवी शिक्षकांच्या मदतीने प्रत्येक आठवड्यात १ तास, असे प्रत्येक वस्तीवर एकूण १७ आठवडे हा प्रकल्प आयोजित करून पूर्ण करणे.

ह्याच बरोबर वाड्या/वस्त्या/पाडे येथे ह्या शैक्षणिक कार्यक्रमात शिक्षक म्हणून सहभागी होण्यास इच्छुक व्यक्ति निवडणे.

वेगवेगळ्या पाड्यावरील शिक्षक म्हणून सहभागी होण्यास इच्छुक व्यक्ति, समन्वयक व कार्यकर्ता यांच्यासाठी ज.क.आ तर्फे कार्यशाळा घेणे.

१७ आठवड्यांनंतर पुढील जबाबदारी वस्तीवरील इच्छुक शिक्षकाने घ्यावी असे अपेक्षित आहे. त्यासाठी ज.क.आ.

कार्यकर्ते वेळोवेळी मदत करतील.

विशाल भुरुक व दिपक चौधरी यांच्या मदतीने प्रायोगिक तत्वावर मुळशी तालुक्यातील काही गावे/ पाडे निवडण्यात आले. माले या गावात जेथे ज.क.आ. चे छात्रावास आहे, तेथून जवळच असलेल्या दिसली गावातील पाड्यावर प्रथम या उपक्रमाची सुरुवात करायचे ठरले. याची पूर्वतयारी म्हणून सुचेता मराठे, भक्ती साठे, वैभव खात्रावकर यांनी १९ आँगस्ट रोजी दिसली पाड्याला प्रत्यक्ष भेट देऊन पाहणी केली. तेथील कार्यकर्ते मनोज जाधव यांची भेट घेतली. २२ आँगस्ट ला राखी पौर्णिमेच्या दिवसापासून या कार्याची सुरुवात करावी असे ठरविले होते, पण प्रत्यक्ष पाहणीत सणाच्या दिवशी बरेच लोक बाहेर जातात असे कळल्याने २५ आँगस्ट रोजी पहिल्या गटाने दिसली येथे पाड्यावर जाऊन या उपक्रमाची सुरुवात केली. मनोज जाधव यांच्या मदतीने ज.क.आ कार्यकर्त्यांनी घरांघरांतून जाऊन महिला व मुलांना बोलावून आणले. येथे वस्तीवर एक हॉल आहे. तेथे वर्ग घेणे सोयीचे आहे. रहिवाशांचा उस्फूर्त प्रतिसाद होता. ३ ते १४ वयोगटातील २८ मुले पहिल्या दिवशी जमली. त्यांना उपक्रमाची माहिती सांगून मुलांच्या शिक्षणाचे महत्व सांगितले. मुलांना व उपस्थितांना राख्या बांधल्या.

संस्कार वर्गात प्रथम प्रार्थना, व्यायाम, अभ्यास ,खेळ व गाणी, गोष्ट, शेवटी कल्याण मंत्र व कार्यक्रमाची सांगता करताना खाऊचे वाटप असा कार्यक्रम असतो. फळा, खडू, माहितीपर तके, गोष्टीची पुस्तके अश्या साहित्याच्या मदतीने वर्ग घेतले जातात. अभ्यासासाठी, हजर असलेल्या मुलांचे २ गट पाडले जातात व त्यांच्या आकलनशक्तीनुसार अभ्यास घेतला जातो. मुले गेले १५ महिने शाळेत न गेल्याने त्यांची उजलणी घ्यावी लागत असल्याचे लक्षात आले.

आतापर्यंत ३, १२ व २१ सप्टेंबर रोजी, प्रत्येक वेळेस ज.क.आ. च्या ४ ते ५ कार्यकर्त्यांनी पाड्यावर जाऊन संस्कार वर्ग घेतले आहेत. ह्यात सुचेता मराठे, भक्ती साठे, मोहिनी पाटणकर, शोभा जोशी, कुंदा विद्वांस, तुषारिका लिमये व दिसी क्षीरसागर ह्यांनी सहभाग घेतला.

आणखी पाडे या उपक्रमात सहभागी करण्यासाठी जास्तीत जास्त कार्यकर्त्यांचा सहभाग असणे जरूरी आहे.

सुचेता मराठे (९६६५२४२६५२)

अहेरीचा सिंह - वीर बाबूराव शेडमाके

आपल्या राष्ट्रालाच दैवत मानून, भारतमातेला इंग्रजांच्या जोखडातून मुक्त करण्यासाठी जनजातीतील ज्या अनेक शूर वीरांनी आपल्या प्राणांचे बलिदान दिले त्यांच्यापैकी एक स्व. बाबूराव शेडमाके.

बाबूराव शेडमाकेचा जन्म, चंद्रपूर जिल्ह्यातील, अहेरी परगाण्यातील, मोलापळ्यी गावचे जमीनदार पुलेश्वर व जुरजाकुवर यांच्या पोटी १२ मार्च १८३३ साली झाला. बालपणीच त्यांना तलवार, भाला चालविण्याचे शिक्षण दिले गेले होते. बाबूराव मुत्सद्दी आणि होनहार होते. लोक त्यांना अहेरीचा सिंह (गोंडी भाषेत सेडभा) म्हणत.

१८५४ मध्ये ब्रिटिशांनी राजे भोसलेंकडून चांदाचे राज्य हस्तगत केले. त्यांनी प्रशासन, रेल्वेन्यू आणि धर्मिक बाबतीत बरेच बदल घडविले. ज्यामुळे स्थानिक लोक खूप नाराज झाले. याविरोधात १८५५-५६ मध्ये पहिल्या स्वातंत्र्य लढ्याची तयारी अतिशय गुप्तपणे सुरु होती, याची किंचितही कल्पना चतुर अशा इंग्रजी शासनाला नव्हती.

उत्तर भारतात १८५७ च्या मे महिन्यात भारतीय स्वातंत्र्य सैनिकांनी युध छेडले. याचा फायदा बाबूरावांनी उठवला. इंग्रज आपल्या देशातून माती, लाकूड, लोखंड, खनीज, कापूस, धान्य इ. गोष्टी घेऊन जायचे. याला विरोध करण्यासाठी या तरुणाने इतर तरुणांना एकत्रित केले. त्यांना शस्त्रासांचे, युधाचे प्रशिक्षण दिले. त्यांना इंग्रज करत असलेल्या चांदा राज्याच्या शोषणाची, अत्याचाराची माहिती देऊन त्यांच्यात जागृती निर्माण केली आणि त्यांना स्वातंत्र्य सैनिक म्हणून तयार केले. या संघटनेला 'जंगोम आर्मी' म्हटले जाई.

गोंडवनाचे राजे शंकरशहा, रघूनाथ शहा तसेच जनजाती क्रांतीवीर सोनाखाम यांना इंग्रजांनी तोफेच्या तोंडी दिले होते. इंग्रजांच्या या कृत्याची बाबूरावांना मनस्वी चीड आली होती. त्यांच्या मृत्युचा सूड घेण्याचा त्यांनी विडा उचलला. त्यांनी राजगडच्या नांदगाव घोसरीया परगाण्यात इंग्रज सेनापती क्रिकटन याच्या छावणीवर २३ मार्च १८५८ रोजी हल्ला चढविला. यामध्ये कित्येक इंग्रज मारले गेले.

क्रिकटन जीव वाचवण्यासाठी अक्षरश: चंद्रपूरला पळून गेला. बाबूरावांना या विजयामुळे खूप धनही मिळाले. ते त्यांनी गरीबांना वाटून टाकले. इंग्रजांनी शेडमाकेचा उठाव मोडून काढण्यासाठी नागपूरहून अधिक सैन्य मागवले. शेडमाके यांनीही आपले सामर्थ्य वाढविले. घोटचे आणि अडापळ्याचे जमीनदार शेडमाकेना येऊन मिळाले. गोंड लोकांनी ही लढाई जिंकली. त्यांनी राजगडवर ताबा मिळवला. या युधात अनेक इंग्रज मारले गेले.

त्या नंतर दोन सैन्यांमध्ये १९ एप्रिलला सांगनापूर आणि २७ एप्रिल १८५८ला बामनपेठ येथे चकमकी झाल्या. या दोन्ही लढाया बाबूराव जिंकले. २९ एप्रिल १८५८ ला त्यांनी टेलिग्राम कॅम्पवर हल्ला चढवला. ब्रिटिश सेनेने त्यांना समजावण्याचा प्रयत्न केला. पण त्यांनी १० मे १८५८ ला पुन्हा हल्ला केला. त्यात दोन ब्रिटिश टेलिग्राम कामगार मारले गेले. बाबूरावांचे सैन्य गनिमी युधात तरबेज होते. काही वेळा ते टेकड्यांवरून ब्रिटिश सैन्यावर दगडफेक करीत. जंगलमय असलेल्या आणि पर्वतांच्या भागात या सैन्याला थोपवणे ब्रिटिशांना अवघड झाले. जेव्हा लाडून उपयोग होत नाही असे दिसले तेव्हा ब्रिटिशांनी त्यांना पकडून देणाऱ्यास १०००/-रु.चे बक्षिस जाहीर केले, तसेच काही गोंड जमीनदारांवर ब्रिटिशांना मदत करण्यासाठी दबाव आणला आणि त्याचा उपयोग झाला. आरीची एक सी जमीनदार लक्ष्मीबाई हिने बाबूरावांना पकडून देण्याचे क्रिकटन यांना मान्य केले.

फंद फितुरी हा आपल्या देशाला शाप आहे. १८ सप्टेंबर १८५८ ला लक्ष्मीबाईच्या सेनेने घातपात करून बाबूरावांना पकडले आणि क्रिकटनकडे सुपूर्त केले. बाबूरावांना चांदाला आणले गेले. त्यांच्यावर खटला दाखल केला. त्यात त्यांना दोषी ठरवले गेले.

२१ ऑक्टोबर १८५८ ला ब्रिटिशांनी चंद्रपूरमध्ये सर्व प्रजेला बोलाऊन घेतले आणि सर्व प्रजेसमोर जेलमधील एका झाडावर त्यांना आणि त्यांच्या ९ साथीदारांना फासावर लटकवले. गोंडवनात ते शूर वीर योधदे म्हणून प्रसिद्ध आहेत.

बाबूगावांच्या जन्म आणि मृत्यूच्या दिवशी अनेक गोंड लोक चंद्रपूरच्या जेलमध्ये जिथे त्यांना फाशी दिले गेले तिथे त्यांना श्रधांजली वाहण्यासाठी जमतात. अनेक शाळा, कॉलेजेस, बागा इ.ना त्यांचे नाव देण्यात आले आहे. भारतीय पोस्ट ऑफिसने २००९ मध्ये १२ मार्च या त्यांच्या जन्मदिनी त्यांच्या स्मृतीप्रित्यर्थ पोस्टाचे तिकिट

काढले.

अशा या निधऱ्या छातीच्या सिंहाला, बाबूग शेडमाके यांना २१ ऑक्टोबर या त्यांच्या स्मृतीदिनी ज.क.आ. तर्फे विनप्र श्रधांजली.

शोभा जोशी (१४२२३१९९६२)

एक नग्र विनंती.

देणगीदारांनी आपले नाव व संबंधित आर्थिक वर्षातील देणगीची रक्कम यांच्यातील अचूकपणा यावा, म्हणून आपले संपूर्ण नाव, पत्ता, पैन क्रमांक आणि ई-मेल लेखी स्वरूपात जनजाती कल्याण कार्यालयाकडे त्या त्या वेळी पुन्हा नव्याने द्यावा त्यामुळे सोयीचे जाते. जनजाती कल्याण आश्रमाला दिलेल्या देणग्या आयकर कायद्याच्या परि. ८० G खाली करमुक्त आहेत. धन्यवाद

१० ऑक्टोबर २०२१ रोजी ४.३० वाजता वनवासी कल्याण आश्रमाची हडपसर येथील भागशः बैठक अॅमनोरा क्लब हाऊस येथे पार पडली. कार्यक्रमाची सुरुवात सौ.विशाखा जोशी यांच्या वैयक्तिक गीताने झाली. पुणे महानगर चे सचिव श्री.महेश भुस्कुटे यांनी व.क.आ. ची ओळख करून दिली.

त्यानंतर श्री. भुस्कुटे यांनी आपले प्रमुख पाहुणे डॉ.मनोहर नौकुडकर यांचे स्वागत केले. श्री. सुनील भोसले यांनी इतर पाहुण्यांचे स्वागत केले. त्यानंतर जगदेव रामजी यांच्या चरित्रमय पुस्तिकेचे विमोचन डॉ.मनोहर नौकुडकर व सौ.संयुक्त भोसले यांच्या हस्ते करण्यात आले. श्री.गिरीशजी काळे यांनी ज.क.आ. तर्फे भारतभर चालू असलेल्या विविध समाज कार्याची माहिती दिली आणि काही वनवासी बांधवांच्या यशोगाथा सांगितल्या.

त्यानंतर प्रश्नोत्तराचा कार्यक्रम झाला. श्री.भुस्कुटे यांनी सर्व प्रश्नांची उत्तरे दिली. श्री. दिलीपभाई मेहता यांनी ज.क.आ.च्या काही विषयांची माहिती दिली आणि उपस्थितांचे आभार मानले. श्री. अनिरुद्ध पेंडसे आणि श्री.प्रकाश जोशी यांनी हडपसर येथील पहिलीच बैठक यशस्वी केल्याबद्दल उपस्थितांचे आभार मानले.

कार्यक्रमाची सांगता सौ. विशाखा जोशी यांनी पसायदान म्हणून केली. सगळ्यात शेवटी श्री. वैभव खटावकर यांनी कार्यक्रमाचे सुरेख संचालन केल्याबद्दल खूप आभार.

सुनील भोसले, उपाध्यक्ष पुणे महानगर

अभिग्राय

वनपुण्याईचे मुख्यपृष्ठ अतिशय समर्पक आणि सुंदर! क्रांतीकारी अल्लुरी राजू यांच्या विषयीचे शब्दांकन छान! खूप प्रेरणादाई आहे. दुसरा लेखही छान. सुरुवात आणि शेवट आकर्षक! सोनू पांडे यांची कविता आवडली. दिवसेंदिवस वनपुण्याईचा अंक अधिकाधिक चांगला होत आहे. खूप शुभेच्छा!

आसावरी कुलकर्णी

शोभा जोशी यांचे दोन्ही लेख माहितीपूर्ण आहेत.या गोष्टी वाचनात आल्या नव्हत्या. श्री. शरद शेळके यांचे घरी मा. सरसंघचालक श्री. मोहनजी भागवत यांचे वास्तव्य आणि त्यांचा अनुभव फार सुरेख. एकंदरीत नेहमीप्रमाणे अंक उत्कृष्ट आणि वाचनीय आहे.

मोहन सुवर्ण

पेसा ऑक्ट

Panchyat Extention Scheduled Area Act म्हणजे पेसा. हाशब्द.

अधिनियम ४(ग)प्रमाणे प्रमुख तरतूद म्हणजे वाड्या आणि पाडे यांच्या परंपरागत ग्रामसभेला देण्यात आलेले अधिकार. ग्रामसभा मतदार यादीत नाव असलेले सर्व ग्रामसभेचे सदस्य असतात आणि अशा सर्व सदस्यांची मिळून ही ग्रामसभा बनते. पेसा कायद्यामुळे ग्रामसभेला घटनात्मक दर्जा मिळाला आहे. ग्रामसभेने घेतलेला निर्णय हा त्या गावा पुरता कायदाच असतो.

खालील विषयातील नियोजन करण्याचे आणि चर्चा करून निर्णय घेण्याचे अधिकार पेसा कायद्यांतर्गत गावच्या ग्रामसभेला प्राप्त आहेत

१. भूसंपादन व पुनर्वसन २. लघु पाणी साठे ३. गौण खनिजे ४. अमली पदार्थ निर्बंध ५. गैंग वनोपज ६. बाजारव्यवस्थापन ७. सावकारी धंडे ८. जमिनीचे हस्तांतरण ९. प्रथा व परंपरा यांचे संरक्षण व जतन करणे. हे सर्व पेसा गावच्या ग्रामसभेला प्राप्त अधिकार आहेत.

पेसा पंचायत विस्तार (अनुसूचित क्षेत्र) अधिनियम १९९६ : एकउलगडा

आपल्या देशातील अनुसूचित क्षेत्रातील गावांना पंचायत क्षेत्र विस्तार कायदा १९९६ ने स्वयम् शासनाचा अधिकार दिला आहे. म्हणजे स्वतःलाच त्यात लक्ष घालून अंमलबजावणी करायची आहे. या कायद्यामुळे जनजाती समाजाच्या जीवनामध्ये फार मोठा बदल घडवून आणण्याची क्षमता आहे. यासाठी या कायद्याची माहिती अनुसूचित क्षेत्राने व संबंधितांनी आवर्जून करून घेतली पाहिजे.

अनुसूचित क्षेत्राला स्थानिक पातळीवर स्वशासन मिळवून देणारा हा कायदा आहे.

भारतीय राज्यघटनेमध्ये आहतराव्या संशोधनाद्वारे २४ एप्रिल, १९५३ पासून पंचायती राज कायदा लागू झाला.

ग्रामपंचायतीच्या ग्रामसभेला यात घटनात्मक अधिकार देण्यात आले. भारतीय घटनेच्या पाचव्या अनुसूचीतील दहा राज्यांमधील एक महाराष्ट्र आहे. जनजाती बहुसंख्य असलेल्या क्षेत्रात हा कायदा कसा लागू होईल, यासाठी भुरिया समिती नेमण्यात आली. या कमिटीच्या शिफारशीवरून डिसेंबर १९९६ मध्ये पंचायत अनुसूचित क्षेत्रामध्ये विस्तारित हा कायदा संसदेने मंजूर केला आहे.

महाराष्ट्राबरोबर आंध्र प्रदेश, तेलंगणा, राजस्थान, गुजरात, मध्य प्रदेश, छत्तीसगढ, झारखंड ओडिसा, हिमाचल प्रदेश यांचा समावेश आहे.

जनजाती समाजाचे आर्थिक मागासलेपण दूर व्हावे, परंपरागत समाज व रुढ न्यायव्यवस्था, विशिष्ट संस्कृती आणि बोलीभाषा, जल, जमीन, जंगल, जनावर यांचे संगोपन आणि संवर्धन व्हावे. नगरीय समाजात जनजाती समाज निःसंकोच मिसळावा, हे येथे लक्षात घेतले आहे. या सर्व गोष्टींचा विकास व्हावा ही कल्पना आहे. त्यासाठी वाड्या पाड्या यांच्या परंपरागत गावसभेला, ग्रामसभेची मान्यता देण्यात आली व पाचव्या अनुसूचित क्षेत्रातील घटनात्मक शासनव्यवस्थेचा उद्देश कायम राखला गेला.

आता अनुसूची ५ यामधील क्षेत्र म्हणजे काय हे आपण समजून घेऊ. स्वातंत्र्यानंतर भारतीय राज्यघटना तयार होत असताना ब्रिटिश शासन काळात जी राज्ये अधिनियम १९१९ व १९३५ प्रमाणे अंशिक पृथक्कीय क्षेत्र म्हणजे अंशतः वगळलेला भाग यात येत होती, त्यांच्यासाठी अनुसूची ५ तयार केली गेली, त्यासाठी ठक्कर कमिटीचा अहवाल लक्षात घेतला गेला. जनजाती बहुसंख्य असलेल्या या क्षेत्रासाठी त्यांच्या रूढी, गत प्रथा, परंपरा, जीवन शैली, भूमी व नैसर्गिक संसाधन आधारित जीवन या पण सगळ्यांचा या अहवालात विचार केला गेला. सन्माननीय राष्ट्रपती आणि राज्यपाल यांना पातलक म्हणून या क्षेत्रांच्या प्रशासनासाठी विशेष अधिकार देण्यात आले.

ं ं ॒

महाराष्ट्रातील पालघर जिल्ह्यामध्ये अनुसूचित तालुके पूर्णतः, म्हणजे डहाणू, तलासरी, मोखाडा, जब्हार, वाडा, विक्रमगड येतात आणि अंशतः अनुसूचित तालुके पालघर आणि वर्सई आहेत. ठाणे जिल्ह्यात शाहापूर हा पूर्णतः अनुसूचित तालुका आहे, तर भिवंडी आणि मुरबाड हे अंशतः अनुसूचित तालुके आहेत.

नाशिक मध्ये पूर्णतः अनुसूचित तालुके म्हणजे पेठ सुरगाणा आणि कळवण हे आहेत, तर अंशतः दिंडोरी, झाटपुरी, नाशिक, बागलान, त्र्यंबकेश्वर देउळ यांचा समावेश होतो.

अहमदनगर जिल्ह्यात अंशतः अनुसूचित तालुका म्हणून अकोले आहे तर पुणे जिल्ह्यात आंबेगाव अनुसूचित अंशतः तालुका आहे.

नंदुबार जिल्ह्यात पूर्णतः अनुसूचित तालुके म्हणजे नवापूर, तळोदा, अक्कलकुवा, धडगाव हे असून अंशतः मध्ये नंदुबार आणि शाहादा हे आहेत. थुळे जिल्ह्यात अंशतः अनुसूचित तालुका साक्री आणि शिरपूर आहेत. जळगाव मध्ये अंशतः अनुसूचित तालुक्यांमध्ये चोपडा आणि यावल, रावरे यांचा समावेश होतो. नांदेडमध्ये किनवट आणि माहूर हे अंशतः अनुसूचित तालुके आहेत.

अमरावतीमध्ये चिखलदरा व धारणी हे पूर्णतः अनुसूचित तालुके आहेत. यवतमाळ जिल्ह्यात अंशतः अनुसूचित तालुके म्हणजे राळेगाव, मारेगाव, केळापूर, घाटजी, झारी जामनी, आरणी तर चंद्रपूर जिल्ह्यात अंशतः अनुसूचित तालुके राजुरा, कोरपणा आहेत.

गडचिरोली जिल्ह्यात पूर्णतः अनुसूचीत तालुके म्हणजे एटापळी, सिरोंचा, आहेरी, धानोरा, कुरखेडा, भामरागड, कोरची हे असून अंशतः अनुसूचित तालुके गडचिरोली, आरमोरी, चामोर्शी, मुलचेरा देसाईगंज हे आहेत. अशी ही महाराष्ट्रातील अनुसूचित जिल्हे आणि तालुके यांची नावे, आहेत.

या सर्व अधिकारांचा लाभ घ्यायचा असेल तर आधी आपले गाव पेसा गाव म्हणून घोषित व्हावे लागते आणि त्याची राजपत्रात नोंद व्हावी लागते.

ग्रामसभेने पेसा गाव घोषित करण्यासाठी प्रस्ताव बनवावा लागते. त्याची ग्रामसभा प्रत, जिल्हाधिकारी प्रत तयार करावी लागते. उपविभागीय अधिकारी यांच्याकडे तो प्रस्ताव गुणदोषांची शहानिशा करण्यासाठी नव्वद दिवस पर्यंत राहतो. त्यानंतर जिल्हाधिकाऱ्यांकडे तो जातो. त्यांची खात्री आणि शिफारस होण्यासाठी ४५ दिवसांची मुदत आहे. आणि त्यानंतर विभागीय आयुक्तांकडे तो प्रस्ताव जातो आणि पेसा गाव घोषित होते.

आपले गाव, पाडा किंवा पाड्यांचा समूह पेसा गाव घोषित करावयाचे असल्यास गावातील किमान ५० टक्के मतदारांनी कोच्या कागदावर प्रस्ताव लिहून ग्रामसेवकांच्या सही आणि शिक्क्यासह उपविभागीय अधिकारी यांच्याकडे पाठवून घ्यायचा आहे. त्याची दुसरी प्रत जिल्हाधिकाऱ्यांकडे सुपूर्द करावी आणि एक प्रत, आपली कार्यालयीन प्रत म्हणून ठेवावी. १३५ दिवसांनी म्हणजे साडेचार महिन्यांनी गाव पेसा स्वयंघोषित झाले, तरी राजपत्रात घोषित होण्यासाठी अधिकाऱ्यांना भेटण्याची गरज आहे.

मग आपली ग्रामसभा स्वावलंबी होईल. तिचा ग्राम कोश तयार होईल. आपल्याला अधिक अधिकार मिळतील. निर्णय घेण्याचे स्वातंत्र्य राहील. जबाबदारी वाढेल पण कामे वेगाने होतील. त्यासाठी कार्यालयीन नोंदणी आणि वह्या व्यवस्थित ठेवाव्या लागतील.

हे सगळे शासकीय निर्णय, संकेतांक, वेबसाईटवर उपलब्ध आहेत. ते पाहून अधिक उलगडा होईल.

डॉ. भास्कर गिरधारी (९८२३०१२३०१)
(जनजाती हित रक्षा व विकास नीती अध्ययन केंद्र,
पुणे यांनी प्रकाशित केलेली पुस्तिका)

स्व. स्वामी लक्ष्मणानंद सरस्वती

हिंदू धर्माचे ज्येष्ठ प्रचारक
स्वामी लक्ष्मणानंद सरस्वतींचा
२३ ऑगस्ट हा बलिदान
दिवस.

ओरिसा मध्ये कंधमाल श्रेत्रात

मागासलेले बहुसंख्य वनवासी (आदिवासी) राहातात. २३ ऑगस्ट २००८ ला संपूर्ण देशप्रमाणे तिथेही कृष्ण जन्माष्टमी उत्सव साजारा केला जात होता. त्या रात्री साधारण ३०-४० क्रूरकर्मी ख्रिश्चन लोकांनी, फुलबनी जिल्ह्यातील तुमुडीबंध पासून तीन कि.मी. अंतरावर जलेसपट्टा कन्याश्रमावर हळ्ळा केला. ८४ वर्षीय देवतुल्य लक्ष्मणानंद स्वामी त्यावेळी शौचालयात होते. हळ्ळेखोरांनी शौचालयाचा दरवाजा तोडून, त्यांना प्रथम गोळी घातली आणि नंतर कुन्हाडीने त्यांच्या शरीराचे तुकडे तुकडे केले.

स्वामीजींचा जन्म ओरिसामधील तालचेर जिल्ह्यातील, गुरुगंज गावात १९२४ मध्ये झाला होता. ते १९४५ सालापासून चिकित्सालय, विद्यालय, छात्रावास, कन्याश्रम या प्रकल्पांच्या माध्यमातून वनवासींची सेवा करत होते. गृहस्थाश्रमी आणि दोन मुलांचे पिता असूनही त्यांना अध्यात्माची ओढ लागली तेव्हा त्यांनी हिमालयात १२ वर्षांहून कठोर तपश्चर्या केली. पण १९६६ मध्ये प्रयाग कुंभमेळ्याच्यावेळी, त्यावेळचे सरसंघचालक श्री. गोळवलकर गुरुजी आणि इतर श्रेष्ठ संतांच्या आग्रहाखातर त्यांनी 'नर सेवा नारायण सेवा' हे आपल्या जीवनाचे उद्दिष्ट ठरविले.

त्यानंतर त्यांनी कंधमाल जिल्ह्यातील फुलबनी पासून २० कि.मी. दाट जंगलात चकापाद मध्ये आपला आश्रम स्थापन केला आणि जनसेवेत मग झाले. तेव्हापासून ख्रिश्चन मिशनन्यांच्या डोळ्यात ते सलत होते. स्वामींनी भजनी मंडळांच्या माध्यमातून आपले कार्य पुढे नेले. त्यांनी १००० पेक्षा जास्त घरांमध्ये श्रीमद्भागवत ग्रंथाची स्थापना केली. त्यांनी हजारे कि.मी. पदयात्रा करून वनवासींमध्ये हिंदूधर्माची प्रेरणा जागवली. ओरिसाचे राजा गजपती त्याचप्रमाणे पुरीच्या शंकराचार्यांनी त्यांची विद्वत्ता पाहून त्यांना 'वेदांत केसरी' ही पदवी दिली.

दरवर्षी जगन्नाथाच्या रथयात्रेत लाखो लोक सामील होतात

पण दारिद्र्यामुळे वनवासी मात्र त्यापासून वंचित राहात. स्वामींनी १९८६ मध्ये जगन्नाथ रथाची प्रतिकृती बनवून त्यावर श्रीकृष्ण, बलराम आणि सुभद्रेच्या मूर्ती ठेऊन वनवासी गावांमध्ये तो रथ घेऊन गेले. आपल्या गावात भगवान आलेले पाहून वनवासी त्यासमोर आनंदाने नाचू लागले. जे लोक मिशनन्याच्या जाळ्यात ओढले गेले होते ते ही उत्साहाने नाचू लागले. जेव्हा चर्चवाल्यांनी त्यांना विरोध केला तेव्हा त्यांनी गळ्यातला क्रॉस काढून फेकून दिला. तीन महिने चाललेल्या या रथयात्रेमुळे, ख्रिश्चन झालेल्या हजारो लोकांनी पुन्हा हिंदूधर्मात प्रवेश केला. स्वामींनी नशा आणि सामाजिक कुरापती रोखण्यासाठी जनजागरण केले. अशाप्रकारे मिशनन्यांच्या ५० वर्ष चाललेल्या षड्यंत्रावर स्वामींनी झाडू फिरवला.

स्वामीजी धर्मप्रसाराबोरवरच सामाजिक आणि राष्ट्रीय कार्याशीही जोडले गेले होते. जेव्हा जेव्हा देशावर आक्रमण झाले किंवा नैसर्गिक संकट आले तेव्हा तेव्हा स्वामींनी तत्परतेने जनतेत जागृती निर्माण करून सहाय्य केले. याच गोष्टीचे चर्चला वैषम्य वाटत होते. त्यामुळे ९ वेळा स्वामींवर हळ्ळे झाले. त्यांची हत्या होण्यापूर्वी काही दिवस आधी त्यांना धमकीचे पत्र आले होते. त्याची सूचना त्यांनी पोलिसांना दिली होती पण पोलिसांनी काहीही केले नाही उलट त्यांची सुरक्षितता कमी केली. यावरून असा संशय निर्माण होतो की या षड्यंत्रात चर्च, नक्षलवादी आणि कम्युनिस्ट यांना पोलिसही सामील असावेत.

स्वामीजींचे बलिदान व्यर्थ गेले नाही. त्यांच्या हत्येनंतर पूर्ण कंधमाल आणि आसपासच्या जिल्ह्यात वनवासी हिंदूमध्ये संताप निर्माण झाला. लोकांनी मिशनन्यांची अनेक केंद्रे जाळली. चर्चचे समर्थक आपली गावे सोडून पळून गेले. स्वामींच्या शिष्यांनी तसेच अनेक संतांनी हिमत न हारता संपूर्ण ओरिसामध्ये हिंदूत्व जागरण आणखी तीव्र करण्याचा संकल्प केला.

अशा या वनवासींची, राष्ट्रहिताची तळमळ असणाऱ्या स्व. स्वामींना त्यांच्या २ ऑगस्ट या बलिदानदिनी भावपूर्ण श्रद्धांजली.

vskgurat.com

अनुवाद शोभा जोशी (१४२२३३१९९६२)

वनवासींसाठीचा समर्पित सेवावृती..

मुंबई मधील संघाचे ज्येष्ठ स्वयंसेवक आणि कल्याण आश्रमाचे केवळ मुंबईतीलच नव्हे तर महाराष्ट्रातील प्रमुख आधारस्तंभ असलेले कमलाकर शारंगधर बेडेकर म्हणजे सामान्य भासणारे पण असामान्य कर्तृत्व असलेले एक समर्पित व संघटनशरण असे व्यक्तिमत्त्व होते. मुंबईसारख्या अवाढव्या महानगरात कल्याण आश्रमासारख्या एका सामाजिक संस्थेला समाजाने दखल घ्यावी असे जे स्थान प्राप्त झाले, त्यामागे बेडेकर यांच्यासारख्या कल्पक कार्यकर्त्याचे खूप मोठे परिश्रम कारणीभूत होते. मुंबई पोर्ट ट्रॅस्ट मध्ये नोकरी करत असताना वनवासी बांधवांना, वनवासी कल्याण आश्रमाला विविध माध्यमातून सहाय्य करण्यासाठी स्थापन झालेल्या 'वनवासी मित्र मंडळा'चे बेडेकर हे प्रमुख संस्थापक होते. या माध्यमातून त्यांचा वनवासी जीवनाशी जो संपर्क आला तो त्यांनी सतत वर्धिण्या ठेवला आणि आयुष्याच्या अखेरपर्यंत आपल्या वनवासी बांधवांच्या विकासासाठी ते सतत प्रयत्नरत राहिले असे आपल्याला नक्की म्हणता येईल.

ठेंगणीशी व सडपातळ बांधा असलेली अशी प्रथमदर्शनी बेडेकरांची मूर्ती होती. सर्वसाधारण व सामान्य वाटावं असंच हे व्यक्तिमत्त्व होतं. पण बेडेकर म्हणजे काय चीज आहे हे प्रत्यक्ष त्यांच्यासोबत काम केल्यानंतरच समजत असे. तरुण असताना प्रत्यक्ष संघ कामात असेल किंवा दीर्घ काळ काम केलेल्या कल्याण आश्रमात असेल जी तडफ, जो झापाटा त्यांच्या कामाचा होता त्यांनी तो अखेरपर्यंत टिकवून ठेवला हे विशेष. तब्येतीची सहज चौकशी केली तरी मला काय झाले, एकदम ठण्ठणीत आहे, मला अद्याप एकाही गोळीची आवश्यकता भासत नाही, अशा प्रकारचे उत्तर हा पंच्याहत्तरी ओलांडलेला तरुण देत असे. मुळात तरुणांनाही लाजवेल असा त्यांचा उत्साह, जोश, तडफ पाहिल्यानंतर तब्येतीची चौकशी करण्याचे धाडस आपण उगाच का केले, असा नंतर प्रश्न पडत असे.

बेडेकर यांचा झापाटा प्रथम अनुभवण्यास मिळाला तो ९३ साली किल्लारी येथे झालेल्या भूकंपाच्या वेळी. कल्याण आश्रमाचे अखिल भारतीय संघटनमंत्री मा.भास्करराव कळंबी यांच्या पंच्याहत्तरीचा कार्यक्रम नुकताच मुंबईत संपन्न

झाला होता. त्यानिमित्ताने कल्याण आश्रमाला पूर्वाचलातील कामासाठी दोन जीप देण्यात आल्या होत्या. मात्र त्यानंतर काही दिवसातच किल्लारी भूकंप झाल्याने भास्कररावांनी त्या गाड्या तशाच भूकंपग्रस्त भागातील मदतकार्यासाठी पाठवल्या होत्या. त्या गाड्या घेऊन बेडेकर व अन्य कार्यकर्ते लातूर येथे आले होते. त्यावेळी आमची प्रथमच ओळख झाली. भूकंपग्रस्त भागात पुढचे आठ-दहा दिवस बेडेकर व अन्य मंडळींनी ज्या तडफेने मदतकार्य केले त्याला खरोखरच तोड नव्हती. मदतकार्य संपल्यानंतर जेव्हा मुंबईला परत जाण्याची वेळ आली, तेव्हा काही गावांमधील लोकांच्या डोळ्यात निरोप देताना अक्षरशः अश्रू आले होते. स्वयंसेवक या नात्याने केलेल्या मदतकार्यातून बेडेकरांनी आपल्या निस्वार्थ सेवेचा खोलवर ठसा भूकंपग्रस्त ग्रामस्थांच्या मनात निर्माण केला होता.

साधारण १९९७ नंतर बेडेकर प्रत्यक्ष मुंबईतील कल्याण आश्रमाच्या कामात जबाबदारी घेऊन काम करू लागले. मुंबईमध्ये कल्याण आश्रमाला विशेष स्थान निर्माण करून देण्यात ज्या प्रमुख कार्यकर्त्यांचा समावेश करता येईल, त्यात कमळाकर बेडेकर हे अग्रस्थानी होते. 'नगरवासी - वनवासी, हम सब भारतवासी' हे कल्याण आश्रमाचे जे सूत्र आहे ते सूत्र बेडेकरांनी मुंबईत अक्षरशः प्रत्यक्षात उतरवून दाखवले. वनवासी क्षेत्रासाठी केवळ सहाय्य किंवा मदत देणारे न होता या कामात लोकांनी प्रत्यक्ष सहभागी व्हावे यासाठी झापाटल्यागत त्यांनी काम केले. कॅलेंडर प्रकाशन असेल, आंबेसरी सारखा ग्राम विकासाचा प्रकल्प असेल, माणगावची आश्रम शाळा असेल किंवा केवळ महाराष्ट्रातीलच नव्हे तर देशाच्या अन्य भागात कल्याण आश्रमासाठी लागणारे सहाय्य उपलब्ध करून देणे असेल, यासाठी बेडेकरांनी जी मेहनत घेतली त्याला खरोखरच तोड नाही.

सामाजिक संस्थेसाठी पैसा मागणे ही कार्यकर्त्यांच्या दृष्टीने सर्वात अवघड गोष्ट समजली जाते. पण बेडेकर बिनधास्तपणे कितीही मोठी व्यक्ती, संस्था असेल तरी मोठमोठचा देणग्या मागण्यास बिलकुल अडखळत नसत. सामाजिक कामासाठी जो पैसा देतो तोच आपल्या कामाचा, असे त्यांचे एक अजब

ં ં

તત્વજ્ઞાન હોતે. આપણ આપલ્યા ઘરાસાઠી નાહી તર સમાજાસાઠી પૈસા માગત આહોત, ત્યાચ્યામુલે લાજ કશાલા બાલ્ગાયચી? અસે ત્યાંચે સહજ સાંગણે અસે. બેડેકરાંચી તલ્મદ્દ, ત્યાંચી નિસ્પૃહતા સર્વાના ઠાઉક અસલ્યાને ધનાદ્ય વ્યાપારી, ઉદ્યોગપતી દેખીલ ત્યાંચ્યા પુઢે સતત નગ્ર હોત અસત. રાયગડ જિલ્હાતીલ માણગાવ યેથેલ કલ્યાણ આશ્રમાચ્યા શાળેચે બદલલેલે રૂપ વ ત્યાસાઠી વાપરણ્યાત આલેલી વીટ ન વીટ બેડેકરાંની યા શાળેસાઠી ઘેતલેલ્યા પરિશ્રમાચી સાક્ષીદાર આહે. યા શાળેસાઠી ત્યાંની પ્રચંડ આર્થિક મદત ગોળા કેલી, અસંખ્ય લોકાંના શાળા દાખિબણ્યાસાઠી તે ઘેઊન આલે વ સામાજિક કાર્યસાઠી ત્યાંચ્યાતીલ પ્રેરણ જાગૃત કેલી. માણગાવલા શાળા દાખિબણ્યાસાઠી તે જેવફદ્દ્યા વ્યક્તિના ઘેઊન યેત અસત ત્યા સગળ્યાંના એક તર કાર્યકર્તા બનવત કિંવા દેણગીદાર તર નક્કી બનવત અસત.

બેડેકર મુંબઈ મહાનગરાચે પ્રદીર્ઘ કાળ સચિવ હોતે. તસેચ માણગાવ યેથેલ શિક્ષણ સંકુલ અસેલ કિંવા માલાડ યેથેલ ઉત્કર્ષ શિક્ષણ સંસ્થા અસેલ યા સંસ્થેચે દેખીલ તે પદાધિકારી હોતે. માત્ર યા પદાચા મોઠેપણ ત્યાંની આપલ્યા કામાચ્યા આડ કથીહી યેઝ દિલા નાહી. બન્યાચ વર્ષાપૂર્વી પેણ તાલુક્યાતીલ કાહી કાતકરી મહિલાંચી સહલ મુંબઈ યેથે નેલી હોતી. ત્યાવેળી સર્વ મોઠેપણ વિસરૂન જેવણ વાઢણ્યાપાસૂન તે જેવણ ઝાલ્યાનંતર ફરશી પુસણ્યાસારખી છોટી કામે ત્યાંની જ્યા સહજતેને કેલી, તી પાહિલ્યાનંતર ત્યાંચ્યાતીલ સેવાભાવી કાર્યકર્તાંચે ખૂપચ જવલ્લન દર્શન ઝાલે.

બેડેકરાંમધ્યે એક સહજપણે દિસણારી વ જાણવણારી નિરાગસત્તા હોતી. ત્યાચ્યામુલે તે કિતીહી કઠોરપણે બોલલે તરી ત્યાચે ફાર વાર્ડિટ વાટ નસે. શાળેતીલ કર્મચારી - કાર્યકર્તા અસા બન્યાચ વેલેસ સંદર્ભ વ્યાયચા. યા સંદર્ભાત ત્યાંચ્યાસોબત ખડાજંગી હોણ્યાચે વ ખટકે ઉડણ્યાચે બેરેચ પ્રસંગ નિર્માણ ઝાલે. ત્યા ત્યા વેળી યા વિષયાતલી કઠોર મતે ત્યાંની વ્યક્ત કેલી વ પ્રત્યક્ષાત આપણી દેખીલ. પણ યા સગળ્યાત કાર્યકર્તામધ્યે કટુતા નિર્માણ હોણાર નાહી યાચી દેખીલ ત્યાંની કાલજી ઘેતલી. પૂર્ણવેલ કાર્યકર્તા કિંવા પ્રચારક યા વ્યવસ્થેબદ્દ ત્યાંચ્યા મનાત પ્રચંડ શ્રદ્ધેચી ભાવના

હોતી. આમ્હી ખૂપ સામાન્ય કાર્યકર્તે આહોત, પણ તુમ્હી પૂર્ણવેલ કાર્યકર્તે પ્રત્યક્ષ સમાજામધ્યે જાऊન કામ કરણારે, લદ્ધણારે કાર્યકર્તે આહાત ત્યામુલે તુમ્હાલા રસદ કમી પડણાર નાહી યાચી જબાબદારી આમ્હા શહરાતીલ કાર્યકર્તાંચી આહે, અસા ત્યાંચા કાયમ ભાવ હોતા. ત્યામુલે યા વ્યવસ્થેબાબત કુઠેહી ચુકીચે સંદેશ જાણાર નાહી યાસાઠી તે પ્રચંડ કાલજી ઘેત. 'આમ્હી તુમચ્યા પાઠીશી આહોત' અસા આશ્વાસક હાત તે કાયમ પૂર્ણવેલ કાર્યકર્તાંચ્યા પાઠીવરુન ફિરવત રાહિલે.

સંસ્થા ચાલવિષ્ણયાચા પ્રદીર્ઘ અનુભવ અસલ્યાને બેડેકર એક ઉત્તમ પ્રશાસક વ કર્તવ્યકઠોર વ્યક્તિમત્વ હોતેચ પણ ત્યાહીપેક્ષા અધિક તે કર્મઠ કાર્યકર્તા દેખીલ હોતે.

શાળેચી કેવળ ઇમારતચ નાહી તર તિથે કામ કરત અસલેલ્યા પ્રત્યેક કાર્યકર્તાંચી, કર્મચાચ્યાચી મનસ્થિતી નિકોપ ઠેવણ્યાસાઠી દેખીલ ત્યાંની વિશેષ પરિશ્રમ ઘેતલે. સંસ્પદચાલક આણિ કાર્યકર્તા યા દોન ભૂમિકામધ્યે ત્યાંની કથી ગલ્લત હોऊ દિલી નાહી. સંસ્થેચી આવશ્યકતા મહણૂન શાળેતીલ કર્મચાચ્યાના કઠોરપણે બોલલ્યાનંતર દુસ્સચ્યાચ ક્ષણી ત્યાચ્યા પાઠીવર હાત ફિરવત સહજપણે ચહાસાઠી ત્યાચ્યા ઘરી જાણ્યાત ત્યાંની કથીહી કમીપણા માનલા નાહી. ત્યાંની કલ્યાણ આશ્રમ કિંવા શિક્ષણ સંસ્થામધ્યે વિવિધ પદે ભૂષાવિલી. પણ આપલ્યાતીલ 'કાર્યકર્તા' યા ભાવનેલા ત્યાંની કથીચ ઉણેપણ યેઝ દિલે નાહી. તબ્બલ સોલા વર્ષ અહોરાત્ર ખૂપન ત્યાંની માણગાવચ્યા શાળેચે દેખણેપણ સમાજાસમોર ઉભે કેલે. એવદે સગળે કરૂનહી પ્રકૃતીચ્યા કારણાસ્તવ યા સર્વ જબાબદારીપાસૂન તે સહજપણે બાજૂલા ઝાલે. જ્યા સહજપણે સર્વ જબાબદારીપાસૂન તે બાજૂલા ઝાલે, તેવફદ્દ્યાચ સહજપણે ત્યાંની ૨૫ ઝાંગસ્ટલા યા જગાચા દેખીલ નિરોપ ઘેતલા.

એકૂણચ કલ્યાણ આશ્રમાચ્યા મહારાષ્ટ્રાતીલ ગેલ્યા ૨૫ પેક્ષા અધિક વર્ષાંચ્યા કામાચે બેડેકર એક પ્રમુખ માર્ગદર્શક હોતે. નિરપેક્ષ, નિલેંપ, પ્રામાણિક વ સર્મર્પણશીલ વ્યક્તિંચ્યા બલાવર કુઠલીહી સામાજિક સંસ્થા ચાલત અસતે. કે. કમલાકર શારંગધર બેડેકર હે અશાચ વ્યક્તિંચ્યા માલિકેતીલ અગ્રસ્થાની અસણારે એક નાવ હોતે.

ત્યાંચ્યા સ્મૃતીલા ભાવપૂર્ણ શ્રદ્ધાંજલી!

મહેશ કાળે (૧૯૨૧૧૪૭૫૩)

सनिमित्र कै. डॉ. उदयकुमार जैन

डॉ. उदयकुमार जैन यांचे १३ सप्टेंबर २०२१ रोजी दुःखद निधन झाले, हीं काळजाला घरं पाडणारी दुर्दैवी घटना आहे. अचानक ध्यानीमनी नसताना त्यांच्या निधनाची वार्ता सहज मोबाईल वरून येऊन धडकली. नाशिकला असताना मला फार मोठा धक्का बसला. आपण सर्व कार्यकर्त्यांनी हादरून जावं अशी ही घटना आहे. अगदी बोलता बोलता असं काही घडेल, असं कधी वाटलं नव्हतं आणि म्हणून डॉक्टरांच्या निधनाबद्दल बोलताना, लिहिताना शब्द थांबतात. काहीसे उसनं अवसान आणून बोलणं भाग आहे.

अल्पावधीत आणि अल्पपरिचय होताच डॉक्टर माझे घनिष्ठ मित्र झाले होते. जनजाती कामामुळे आमची नाळ जुळली होती. वनवासी जनजाती बदलच्या कार्याबद्दल त्यांना मनापासून विलक्षण प्रेम. त्यांनी आकोट, विदर्भ, मेळघाट, वेल्हे, भोर, माले, चेलाडी अशा ठिकाणी, एवढेच नव्हे तर शेंडी अशा जागी केलेल्या कामाची प्रचंड नोंद आता आली आहे. त्यामुळे दुख: द्विगुणित होत आहे.

डॉ. साहेबांनी कधीही आपण केलेल्या कार्याबद्दल आणि करीत असलेल्या कार्याबद्दल चकार शब्दही कधी काढला नाही. अत्यंत कमी बोलणारे आणि स्वतःच्या कामाबद्दल, तर त्याची वाच्यता न करणारे असे डॉक्टर होते. मी मेळघाट मध्ये काम केलं, अकोटला काम केलं असं कधीही त्यांनी स्वतःहून सांगितलं नाही.

डॉक्टर नेहमी हसतमुख आणि कमालीचे आनंदी होते. त्यांना आपल्या कार्यकर्त्याबद्दल सहकार्याबद्दल मनात आत्यंतिक आदर भाव होता. वन पुण्याई कामाबद्दल त्यांना आस्था होती. दुसऱ्याचे मोठेपण सांगणे त्यांना आवडत होते. आम्ही वन पुण्याईसाठी त्यांच्याकडे पूर्वी केलेल्या कामाचे अनुभव लिहून मागितले होते. परंतु मी लेखक नाही, माझा तो पिंड नाही, असं म्हणून त्यांनी

स्वतःच्या कामाची वाच्यता करण्याचे टाळले. तरीही आम्ही संपादक मंडळाने आग्रह करून त्यांना लिहितं केलं आणि त्यांच्याकडून दोन-तीन लेख लिहून घेतले, एवढं मला आठवते.

कामावर त्यांचा सगळा भर होता, आमची कल्पना होती की त्यांनी स्वानुभव घेतलेला होता आणि जिवंत रसरशीत अनुभव त्यांच्या लेखनामध्ये आले असते.

पण विधिलिखित काही बेगळेच होते. आता ते लेखन सगळं अमूर्त स्वरूपातच राहिले आहे.

अलीकडे आपल्या वैद्यकीय व्यवसायाचा उपयोग खेडोपाडी जनजातीला करून देण्याचा चंग या उभयता पती-पत्नींनी बांधला होता. तसे त्यांचे काम चालू होते. त्यांच्याबद्दलचे ही काही अनुभव आहेत. ते ऐकले की आता हृदय पिळवटून निघते. एका जनजाती महिलेला उपचारासाठी पैसे नव्हते आणि ऑपरेशन करावे हे तर निदान झाले होते. डॉक्टरांनी त्यांना भारती हॉस्पिटल मध्ये दाखल केले. आणि ऑपरेशनचा सर्व खर्च स्वतः केला.

आपल्या वनवासी कल्याण आश्रमाचे पूर्व अध्यक्ष महाराष्ट्र प्रांत डॉक्टर आशुतोष माळी यांनी सांगितलेला एक अनुभव, भंडारदरा जवळच्या भागात शेंडी म्हणून एक पाडा आहे, त्याठिकाणी डॉक्टरांनी वैद्यकीय उपचार आणि खूप काम केले आहे.

एक थरो जंटलमन असेच वर्णन डॉक्टरांचे मी करीन. आता अनेक लोक डॉक्टरांच्या कामाबद्दल बोलतात. ते काम स्पष्ट होऊ लागलेले आहे, डॉक्टरांच्या कुटुंबियांवर हा फार मोठा आघात झालेला आहे. हे दुःख पेलण्याचे सामर्थ्य परमेश्वराने त्या कुटुंबाला द्यावे.

सुदैवाने तेही कुटुंब डॉक्टरांचे काम निश्चित पणे पुढे चालवतील अशी खात्री आहे. त्यासाठी आवश्यक अशा

प्रकारची अनुकूलता परमेश्वराने त्यांना प्राप्त करून द्यावी अशी मी देवाजवळ प्रार्थना करतो. डॉक्टरांचे संकल्प, त्यांच्या इच्छा पूर्ण व्हाव्या आणि ते करण्यासाठी आपण सर्वांनी झाटून प्रयत्न करावेत हीच त्यांना ज.क.आ.तर्फे खरी श्रद्धांजली होईल.

१८ सप्टेंबर रोजी ज.क.आ.पुणे महानगर च्या साप्ताहिक बैठकीत डॉक्टर उदय कुमार जैन यांना कार्यकर्त्यांनी श्रद्धांजली वाहिली.

श्री. दिलीप भाई मेहता, भांदककर, खिचडे, नागेश काळे, गिरधारी, खाडे, कुलकर्णी, विषाखा जोशी अशा

अनेक कार्यकर्त्यांनी आपल्या भावना व्यक्त केल्या. बोलताना सर्वांना खूप वाईट वाटत होते, तरी डॉक्टर जैन यांच्याबद्दलच्या अनेक आठवणी सांगाव्याशा वाटत होत्या. डॉक्टर जैन यांचा हसतमुख, मृदुभाषी स्वभाव, त्यांनी वनवासींना दिलेली आरोग्यसेवा, त्यात त्यांच्या पत्नी डॉक्टर उषाताईंनी दिलेली मोलाची साथ, असे अनेक पैलू व्यक्त केले गेले.

ईश्वर डॉक्टरांच्या आत्म्याला सद्गती देईलच. ओम शांती शांती.

भास्कर गिरधारी

त्याचं नाव भिकल्या लाडक्या धिंडा. ८५ वय असलेला हा आदिवासी म्हातारा. त्यांचं सर्वत्र सुप्रसिद्ध वाद्य तारपा बनवतो आणि वाजवतो ही. हे भिकल्या धिंडा आपल्या सहज स्वभाविक शैलीने वर्णन करतात, की माझा बाबा पण तारपा बनवत असे व वाजवत असे. ते पाहून मी पण शिकलो. बाबा म्हणायचा, हे वाद्य स्वतःच बनवायचे कसे व वाजवायचे कसे, त्यातून सुंदर संगीत कसं तयार करायचं, हे ज्याचे त्याने ठरवायचे. कुठल्याही नियमांच्या चौकटीचे बंधन नाही. कलाकार पण आपण स्वतः आणि संगीतकारही स्वतःच. हे संगीत ही माझ्या भूमीची देणगी आहे.

निसर्गाच्या सान्निध्यात, डोंगरदन्यांच्या कुशीत राहणाऱ्या या आदिवासी समाजाचे निसर्गाशी किती अकृत्रिम सहज असे नाते आहे. तारपा वाद्य बनविण्यासाठी लागणारे साहित्यही निसर्ग कूदूनच घ्यायचे. साहित्य काय तर दुध्या, बांबू व माडाची पाती. ही पाती म्हणजे जणू काही त्याची जीभ. तारपा बनवणे, वाजवणे हे देवकार्य समजले जाते. सर्व संकेटे स्वतःवरची व गावावरची सुद्धा, दूर राहावीत म्हणून जणू काही एक ब्रत असते. आठ दिवस कुणाबरोबर झागडा, वाद होता कामा नये, फक्त ईश्वरचरणी लीन होऊन तारपा वाजवून देवाला प्रार्थना करायची.

इतर वेळी सुद्धा तारपाचा आवाज आला की काहीतरी देवकार्य आहे असे समजले जाते. गावकरी जमा होतात, तरुण-तरुणी फेर धरून नृत्य करू लागतात, त्याला अनुसरून हा कलाकार हे वाद्य वाजवत राहतो. भिकल्या धिंडा म्हणतात, या वाद्यावर माझा इतका जीव आहे की याला मी निर्जीव वस्तू कसं काय म्हणू? मी श्वास भरला की हे वाद्य त्यावर संगीत तयार करतं, माझ्या मनातल्या भावना किती सहजपणे या वाद्यातून व्यक्त होतात.

किती सुंदर जीवन आहे! किती अकृत्रिम आहे! तिला त्या मातीचा गंध आहे. हे विचार शहरात मॅनर्स, एटिकेट्स, फॉमलिटी च्या विश्वात घुसमटणाऱ्या मनाला एक आल्हाददायक वाच्याची सुंदर झुळूक, दिलासा देऊन जातात.

मोहिनी पाटणकर

संदीप भाऊऱ्या घरी चिमळी फाटा वेथील महिलांसोबत
राखी पैरिंग मासारी करण्यात आली.

के. द. मा. मिरासदार सर यांच्याबरोबरची
शेवटची आठवण....

ज.क.आ. महाराष्ट्र तर्फे आयोजित केलेल्या ग्राम आरोग्य रक्षक प्रशिक्षण
शिबिरात मार्गदर्शन करताना डॉ. अंबी

महाराष्ट्र सायकल रेसिंग मध्ये पहिला आलेला जनजाती युवक
श्री. भरत सोनावणे, योंचा सत्कार करताना ज.क.आ.प.म.प्रात सचिव
श्री. शरदजी शेळके व प्रात कार्यकारीणी

वनवासी समाजार्फे केले जाणारे प्रकृती वंदन

दिसली पाड्यावर दिमाखात बस्तवलेला गणपती.

वनवासी बाळाला स्वेटर मिळाल्याचा आनंद.

वनवासी मुलांसाठी स्वेटर विणाऱ्या सुशीलाताई अभ्यंकर

दिनांक २४ सप्टेंबर २०२१ रोजी रगतविहीर मध्ये सिमेंट बंधान्याचा लोकार्पण सोहळा पार पडला.

लोकार्पण

रगत विहीर येथील बंधार्याचे लोकार्पण सोहळा

यापैकी आपण नक्कीच काहीतरी करू शकाल !

◆ रु. ३०,०००/- ३० विद्यार्थ्यांचा एका वस्तिगृहाचा एका महिन्याचा खर्च. ◆ रु. १०,०००/- वार्षिक देणगी देऊन एका वनवासी विद्यार्थ्यांचे पालक्तव. ◆ शुभप्रसंगी व प्रियजनांच्या आठवणी प्रीत्यर्थ प्रासंगिक देणगी. ◆ आश्रमाच्या कार्यासाठी वेळ. ◆ आश्रमाच्या वैद्यकीय केंद्रासाठी आवश्यक औषध संकलनास मदत. ◆ वनवासी परिसरास सांस्कृतिक भवन उभारणीस सहाय्य-सहभाग. ◆ कल्याण आश्रमाच्या केंद्रास नियमीत / प्रासंगिक सहकुटूंब भेटी. ◆ वनवासी कलेस प्रोत्साहन - भेटकार्ड, दिनदर्शिका व राख्या विकत घ्याव्यात. ◆ वस्तुरूप देणगी-शालेय विद्यार्थ्यासाठी गणवेशाचे कापड व अन्य शालेय साहित्य, धान्य व अन्य मदत. ◆ एका आरोग्य रक्षकाचा वर्षाचा खर्च रु. १०,०००/-

आमच्या संस्थेस 80G सवलतीची मान्यता आयकर विभागाने त्यांचे पत्र संदर्भ क्र. एनएसके/ सी आयटी - आयटी/ १२ ए -80G/२०११-१२/२३५/दि. १८/०४/२००९ नुसार दिलेली आहे. चैक वा ड्राफ्ट वनवासी कल्याण आश्रम महाराष्ट्र या नावाने काढावा. बँकेचे नाव - बँक ऑफ महाराष्ट्र, शाखा : टिळक रोड, पुणे - ३०. खाते क्र. : 20057038836 IFSC-CODE-MAHB0000041

